

EXAMENSARBETE
Våren 2011
Sektionen för Hälsa och Samhälle
Socionomprogrammet

”Folk kommer att dö”

-Framtida krigsveteraner och hur samhället ska kunna
möta deras behov

Författare

Martin Andrén

Daniel Gustafsson

Handledare

Thomas Sörensen

Examinator

Marcus Knutagård

Abstract

Title: *“People will die”* – future war veterans and how society should be able to meet their needs.

Authors: Martin Andrén and Daniel Gustafsson

Supervisor: Thomas Sörensen

Assessor: Marcus Knutagård

The aim of our study is to research what the future help-needs and expectations on the civilian society are among Swedish soldiers before they are sent on their first deployment abroad, especially to Afghanistan. The fact that Sweden sends soldiers to a warzone is something that is new and research according the help-needs from the returning soldiers are missing.

This study is based on a qualitative method where the data consists of four focus group interviews with at least two participants in each focus group from three different military bases in Sweden. The results indicate that the soldiers' expectations on the civilian society are low but that they would like to have more support from the civilian society. An important notice during the study, we encountered the fact that the participants in some way feel stigmatized. The results also show that they want the Swedish armed forces to be in charge and provide the care for the soldiers where health professionals involved have some military background. In the results found we also see that they are in different extent thinking and aware of the risks with the deployment in Afghanistan and that they are thinking more on the physical risks rather than the psychological.

One of the final conclusions is that if they really are stigmatized this might be a new group of people for the Swedish social services to work with.

Keywords: PTSD, Swedish soldiers, veterans, help, expectations, society, stigma, Afghanistan, deployment, risks, social work, military personnel.

Förord

Författarna vill börja med ett särskilt tack till vår handledare Thomas Sörensen för att du trodde på oss. Vi vill även tacka alla som har varit oss behjälpliga inom Försvarsmakten och givetvis våra informanter som ställde upp och gjorde denna uppsats möjlig. Vi vill även tacka våra klasskamrater som har bistått med tips och råd för att slutföra detta arbete och för den motivation ni har bidragit med! Ett tack vill vi även dela ut till Gustav Sandberg för sin hjälp med tekniska göromål. Slutligen vill vi tacka Ray Lewis, det hade inte gått utan dig!

Insha'Allah

Daniel & Martin

Innehåll

Inledning	4
Tidigare forskning	5
Syfte	8
Frågeställningar.....	9
Teoretiska utgångspunkter	10
Bakgrund.....	11
PTSD.....	11
Allmän sjukdomsbeskrivning	11
Soldater och skapandet av diagnosen PTSD.....	12
Svensks säkerhets- och försvarspolitik i modern tid.....	13
Utrikespolitik efter Kalla kriget	14
Ny doktrin	15
Nuvarande säkerhetspolitik.....	16
FN-uppdrag	16
Försvarsmaktens anställningsvillkor.....	17
Vad erbjuds för hjälp till krigsveteraner idag?	18
USA.....	18
Danmark.....	19
Sverige	19
Metod	21
Litteratursökning och litteraturgenomgång.....	21
Urval.....	22
Fokusgrupper	22
Semistrukturerad intervju.....	24
Genomförandet av intervjuerna	25
Uppdelning av arbetet	26
Kritik	26
Etik.....	26
Analysmetod	27
Validitet och reliabilitet.....	28
Resultat och analys.....	30
Varför	30
Risker	33
Hjälp.....	35
Diskussion.....	41
Metoddiskussion	45
Slutsatser och sammanfattning.....	47
Referenslista.....	49
Bilaga 1	54
Bilaga 2	55

Inledning

Den traumatiserade soldaten är en välkänd karaktär i den västerländska populärkulturen. På den vita duken har denne porträtterats av Robert De Niros rollkaraktär Travis Bickle i Martin Scorseses *Taxi Driver* (1976), Sylvester Stallone som John Rambo i *First Blood* (1982), Tom Cruise som Ron Kovic i *Born on the Fourth of July* (1989). Inom skönlitteraturen möter vi exempelvis Jake Barnes i Ernest Hemingways *The Sun Also Rises* (1926). Dessa veteraner har då ofta framställts som galningar, enstöringar, förlorare, bortglömda av det samhälle som sände ut dem i krig. Detta är givetvis inte alltid en rättvis bild av före detta soldater, men krig är ett fenomen som medför våld, skräck och död, och krigets konsekvenser stannar inte heller vid fred eller vapenstillestånd, utan krigets fasor lever vidare genom dess överlevare.

Detta är någonting vi kan komma att se mer av hemma i Sverige, vars regering och riksdag har uttryckt viljan att delta i fler internationella militära insatser, och detta kommer givetvis att generera en ökande grupp av svenskar som aktivt har deltagit i strid, och som kommer hem med upplevelser som få önskar uppleva och i värsta fall uppleva döden på nära håll i form av kamrater som stupar eller civilbefolkning. Med detta även en stor risk för att utveckla ett missbruk i form av alkohol och/eller droger då detta ofta går hand i hand med vissa psykiatriska diagnoser exempelvis posttraumatisk stresssymptom (PTSD i fortsättningen i detta arbete) och depression.

Vi båda läste kursen ”socialt arbete med krigsveteraner” på Högskolan Kristianstad under hösten 2010, och härifrån blev vi vidare intresserade av att skriva vår C-uppsats i ämnet. Vi blev intresserade av hur våra svenska soldater upplever sitt uppdrag, och hur de sedan blir omhändertagna när de kommer hem, om de blir omhändertagna och hur.

Detta är därför vi valt detta ämne, då vi vill uppmärksamma detta, för Sverige nya fenomen, som kallar sig krigsveteraner. Detta kan ses som en form av socialt fenomen då problemen som kan drabba krigsveteraner i högsta grad är förknippade med socialt arbete, exempelvis missbruk av olika slag, psykiska problem, stigmatisering, relationsproblem och familjeproblem. Dessa problem är oftast förknippade med socialtjänsten och psykiatrin som hjälpinstanser för människor som drabbas av dessa och kan vara de instanser som krigsveteraner får söka sig till.

Tidigare forskning

Ur en svensk kontext finns det i dagsläget ej något omfattande forskning som behandlar krigsveteraner och även forskningen inom försvarspsykiatri är bristfällig. Detta kan förklaras främst genom att Sverige inte har varit aktiv i krig de senaste 200 åren (Michel, 2008). De svenska soldaterna har nyligen också blivit uppmärksammade genom serien ”Krig för fred” som sändes på SVT tidigare under våren 2011. I och med det svenska deltagandet i Afghanistan tillsattes en statlig utredning 2007, vilken mynnade ut i *SOU 2008:91*, vilken behandlar en framtida svensk veteranpolitik. En följd av denna utredning var att det stiftades en ny lag om Försvarsmaktens ansvar för sin personal före, under och efter internationella insatser (SFS 2010:449).

Den svenska forskning som finns i ämnet har främst fokuserat på tidigare fredsbevarande (med detta avser vi en militär styrka posterad i oroshärd med uppdrag att hålla isär de stridande, styrkan ska ej delta aktivt i striderna) uppdrag som svenskar har varit på i FN:s tjänst. Dessa oroshärddar som svenskar har deltagit i har ofta kännetecknats av att vara så kallade låg-intensiva konflikter. Studier kring deltagande i denna typ av konflikter har visat att PTSD inte är det stora problemet, utan här är det större risk för soldaterna att utsättas för kumulativ stress (Michel, 2005). Däremot finns det forskning som visar att deltagande i mer hög-intensiva konflikter med många krigsliknande situationer, likt den Sverige deltar i Afghanistan, istället ökar risken för att soldater ska utveckla PTSD (Cozza, 2005, Hammelman, 1995, Michel, 2005, Ödlund, 2001). I detta sammanhang kan även nämnas att det finns studier som har visat på att ta någons liv i strid har en stor inverkan för att kunna utveckla PTSD (Maugen, Vogt, King, King, Litz, Knight & Marmar, 2011).

Vad som framkom i den ovan refererade avhandlingen av Per-Olof Michel var att de som deltog i fredsbevarande insatser inte utvecklade någon hög grad av psykisk ohälsa eller några posttraumatiska stressreaktioner, och den psykiska ohälsa som upptäcktes ett år efter avslutad tjänstgöring berodde mer på faktorer före insatsen än under själva insatsen (Michel, 2005). I en annan avhandling som behandlar svenska soldater i Bosnien och Hercegovina på 1990-talet visade att svenskarna var utsatta för långvarig lågintensiv stress, mer än de utsattes för akuta stressfyllda situationer, samt att de oftare upplevde interna konflikter än externa hot (Johansson, 2001).

Internationellt sett finns betydligt mer material att tillgå om krigsveteraner och hur de kan ha påverkats av att ha varit i strid, och det är framförallt USA som har stått för den största kunskapsproduktionen inom detta ämne.

Det är inget nytt fenomen att veteraner som kommer hem från krig har problem med att återanpassa sig. Efterkrigssymptom har funnits efter alla krig i modern tid men dessa har tätt sig olika utifrån krigsföring, teorier inom sjukvård och sociologiska faktorer. Redan efter första världskriget började man intressera sig för den negativa inverkan som krigsrelaterad stress hade på de militära förbandens styrka och funktionalitet (PTSD Research Quarterly 2005:16). Sörensen har kunnat belägga PTSD-liknande symptom bland svenska soldater redan under 1813 års svenska fälttåg. Exempelvis visade sig självmordsfrekvensen vara överraskande hög (Sörensen, 2004).

Den första stora studien av PTSD och andra psykiatriska efterkrigssymptom bland veteraner var den amerikanska ”The National Vietnam Veterans' Readjustment Study” (NVVRS) från 1983 och vars syfte var att få en bild av bredden på dessa problem. I studien kom man fram till att majoriteten av dem som deltagit i undersökningen och Vietnamkriget lyckades återanpassa sig till det civila livet men en ansevärd minoritet av deltagarna visade sig ha betydande psykiska problem och problem med att återanpassa sig till det civila livet och med detta ett utbrett alkohol- och drogmissbruk samtidigt som man såg att depression var vanligt förekommande (Price, 2007).

Resultaten från NVVRS-studien har varit viktiga i förståelsen av effekterna på veteraner från främst Vietnamkriget men även på veteraner från andra krig. Denna förståelse har lett till att man har kunnat utveckla och applicera bättre vård för de veteraner som lider av de problem som kan uppkomma efter traumatiska upplevelser i krig.

Många krigsveteraner som har drabbats av PTSD lider även av ett alkohol- och/eller drogmissbruk. Vanligtvis vid missbruk av alkohol eller droger brukar man vända sig till socialtjänsten för att få hjälp och vissa menar att man måste få bukt med missbruket innan det går att börja behandla PTSD (Sloane & Friedman, 2008). Många gånger är missbruket ett försök till att självmedicinera bort symptomen av PTSD vilket inte fungerar då alkoholen och drogerna gör att personen undviker problemen och tror att missbruket dämpar de känslor denne har. Det kan leda till ökat missbruk och problemen förvärras eftersom droger och alkohol förlorar effekt efter en tid och man behöver mer för att kunna dämpa sina känslor (Armstrong, Best & Domenici, 2006).

Tidigare forskning visar på att det finns ett samband mellan exempelvis veteraner som överlevt traumatiska upplevelser och ett missbruk av alkohol och droger. En studie visade på att så mycket som 75 procent av veteranerna i studien led av alkoholmissbruk till följd av olika upplevelser i krigssituationer (Yule et al, 1999). Andra studier har också visat på de långtgående effekterna som

kriget fick på de amerikaner som deltog i Vietnam, man uppskattar att ungefär 100 000 begick självmord till följd av sina krigsupplevelser, samt beräknar man att ytterligare 800 000 till 900 000 kom att lida av vad som senare blev känt som PTSD (Michel 2005). Samband har även hittats mellan de vanligaste skador (PTSD, TBI och depression) som soldater i moderna konflikter kan få och att det skulle påverka graden av skilsmässor, och att antalet skilsmässor kan komma att öka i framtiden (Makin-Byrd, McCutcheon, Gifford & Glynn, 2011). Studier som gjorts angående soldaters familjer och partners har visat att dessa upplever en förhöjd stressnivå under tjänstgöringsperioden samt medför en negativ påverkan på eventuella barns beteende (Hammelman, 1995, Makin-Byrd et al, 2011).

En studie som är högst aktuell är den longitudinella studie på 60 000 soldater som Veteran's Affairs (förkortat VA, myndigheten som ansvarar för USA:s veteraner) bedriver. Studien, "The national health study for a new generation of U.S. veterans", har till syfte att skapa en generell bild av hälsotillståndet bland amerikanska veteraner och deras hjälpbehov. Med studien hoppas man även på att kunna höja kvalitén på vården som VA står för (www.publichealth.va.gov, 2011-05-17). I den aktuella studien försöker man täcka upp samtliga delar av den amerikanska försvarsmakten och de områden som de opererar i för att få så stor bredd som möjligt. Studiens frågor gäller områden som hälsorisker i form av alkohol och droger, generell hälsostatus och potentiell exponering för trauma och olyckor etc. Studien är av kvantitativ art och utgår från frågeformulär som deltagarna har fått svara på antingen via telefon, i pappersform eller på internet och en uppföljning planeras under åren 2012-2013. Ett urval av deltagarna har även blivit tillfrågade att delta i en del av undersökningen som bland annat går ut på att identifiera och differentiera PTSD och TBI (Traumatic Brain Injury).

Även om USA är det land som har det mest uttömmande samlingen av material i ämnet, så finns det även fler internationella källor att tillgå. Det finns en stor mängd israelisk forskning kring de soldater som stred i Israels krig 1967, 1973 och 1982 (de Silva, 1999). Brittisk forskning finns exempelvis kring sina soldater som deltog i Falklandskriget och i Gulfkriget (Shepard, 2001).

I Danmark har det varit en livlig debatt om veteranerna. Detta beror till stor del på att Danmark har drabbats mycket hårt av sitt deltagande i Afghanistan, med 40 döda och ytterligare 200 skadade (Sydsvenskan, 2011-05-16). En undersökning som gjorts på 50 danska soldater som tjänstgjorde i Bosnien och Kroatien på 1990-talet visade bland annat att en fjärdedel hade ökat sin alkoholkonsumtion och att över hälften uppvisade symptomen rastlöshet och vaksamhet. Många upplevde även sömnbesvär och mardrömmar. Visserligen sjönk dessa symptom efter några månader

medan vissa symptom som flashbacks och koncentrationssvårigheter uppstod. Tre fjärdedelar av respondenterna uppgav att de kände bristfällig eller ingen förståelse från sin omgivning (Elklit & Knudsen, 1995). En nyligen publicerad studie där man undersökt danska soldater som tjänstgjort i Afghanistan under perioden februari till augusti 2009 visade att efter 7-8 månader efter att ha kommit hem visade 5 procent av deltagarna i studien betydande psykiska reaktioner och att många av symptomen för både depression och PTSD sammanföll med varandra. Det framgår även att risken för att utveckla PTSD efter tjänstgöringen sammanföll med att man uppvisade större risk för att utveckla PTSD innan utsändelsen (USPER PSYK, 2010).

Syfte

Traumatiserade soldater har skildrats flertalet gånger i populärkulturen som enstöringar, bortglömda av samhället vilket inte alltid är en rättvis bild av dessa före detta soldater. Krigets konsekvenser stannar inte vid fred utan fasorna från det lever vidare genom dess deltagare. Eftersom Sverige riksdag och regering uttrycker en ambition att delta i internationella militära insatser kommer detta generera fler veteraner som kommer hem med upplevelser som få önskar uppleva. Eftersom vi blev introducerade till detta ämne under vår studietid utvecklades en idé om att skriva vår C-uppsats om detta.

Ovan har vi visat på ett utdrag av forskning som gjorts angående krigsveteraner och deras reaktioner, och det framgår tydligt att PTSD är en återkommande problematik som flitigt diskuterats sedan att diagnosen uppstod mot slutet av 1970-talet. Vi har även visat på forskning som tyder på att mycket av den problematik som krigsveteraner kan uppleva efter tjänstgöring utomlands i mångt och mycket faller inom ramarna för det sociala arbetet, såsom missbruk och påfrestningar i familjerelationer.

I en svensk kontext utgör problematiken och diskussion kring krigsveteraner som ett socialt fenomen och grupp således någonting nytt och relativt outforskat, men som de senaste åren har uppmärksammas mer och mer, både i media och inom politiken. Vår ambition med denna uppsats är att belysa de svenska soldaternas situation, och mer specifikt har vi valt att inrikta oss på dem som kommer sändas iväg för utlandstjänstgöring för första gången.

Med denna uppsats vill vi lyfta fram frågan om de svenska soldaterna om varför de åker, deras medvetenhet kring risker, hur de vill bli bemötta av samhället vid hemkomst samt vilka förväntningar de har på hur samhället ska kunna tillgodose deras eventuella hjälpbehov i framtiden.

Vidare är vårt syfte att erhålla kunskap för att tillsammans med annan forskning i en framtid kunna erbjuda adekvat hjälp för traumatiserade soldater efter utlandstjänstgöring.

Frågeställningar

Vi har valt att dela in våra frågeställningar i tre övergripande teman; **Varför? Risker? Hjälp efteråt?** då vi vill skapa en helhetsbild av soldaten genom att skapa en förståelse kring vilka motiv de har för att åka, deras medvetenhet kring risker och vad de förväntar sig av samhället.

Varför?

Frågan om ”varför” valde vi att ha med är om man som socionom inte vet utifrån vilka faktorer en person har utsatt sig själv för riskfyllda situationer så kan det därmed bli svårt att förstå personen och då erbjuda adekvat hjälp. Inom socialtjänsten idag lägger man stor vikt vid att skriva om klienternas bakgrund i utredningar för att få en förståelse för deras problematik och för att kunna se hela människan. Detta tema har vi sedan delat upp i följande delfrågor:

- ♣ Vilka motiv ligger bakom och vad kan ha påverkat deras beslut att åka?
- ♣ Finns det en känsla av att göra skillnad?

Risker

Vi ställer denna fråga för att få en förståelse kring soldaternas egen förförståelse kring de risker deras arbete för med sig och hur detta kan komma att påverka dem själva och deras närstående. Denna fråga ställs även för att ge socionomen kunskaper om vad soldaterna kan ha upplevt. Detta tema har vi sedan delat upp i följande delfrågor:

- ♣ Vad har den enskilde soldaten för uppfattning om risker med att åka?
- ♣ Vilka upplysningar kring risker får de från Försvarsmakten?
- ♣ Känner de någon/några som har påverkats efter utlandstjänst och om detta har haft någon betydelse inför deras beslut att åka?
- ♣ Hur tror de att de själva och deras sociala relationer kan komma att påverkas efter insatsen?

Hjälp

Denna fråga är relevant för att få reda på hur soldaterna själva ser på sitt eventuella hjälpbehov och hur de vill bli bemötta av samhället – och då i förlängningen av socialtjänsten, som är samhällets främsta redskap i dessa frågor. Att få kunskaper om hur just denna eventuella framtida klientgrupp vill bli bemött kan ge den enskilde socionomen verktyg för hur de ska kunna bemöta dem på bästa sätt. Orsaken till frågan är för att få kunskaper om vad de själva efterfrågar för att på detta sätt

kunna erbjuda adekvat hjälp. Detta tema har vi sedan delat upp i följande delfrågor:

- ▲ Vilka förväntningar finns på hur samhället ska bemöta dem som har varit iväg?
- ▲ Vad skulle deras hjälpbehov kunna vara?
- ▲ Från vem eller vilka förväntar de att få hjälp ifrån om behovet skulle uppstå?

Teoretiska utgångspunkter

I inledningen av detta arbete valde vi ett induktivt arbetssätt, det vill säga att vi började hämta in bakgrund och empiri om vårt valda problemområde utan att först ha förankrat vår undersökning i någon existerande och vedertagen teori. (Patel & Davidson, 2003). Vårt mål med studien är som tidigare nämnts att undersöka främst vilka förväntningar hemvändande soldater har på samhället, och då detta ämne i dagsläget saknar särskilt omfattande forskning, har vår ambition varit att få ett resultat som vi kan formulera till någon form av hypotes/teori som kan vara till gagn för framtida forskning, i enlighet med den induktiva metoden (Patel & Davidson, 2003). Under studiens gång har vi emellertid efter att ha genomfört våra första fokusgrupper hittat ett teoretiskt begrepp som vi funnit lämpligt att använda till analysen av vårt material, och detta begrepp är **stigma**

Ett stigma är ett eller flera kännetecken som åtskiljer en viss individ eller grupp från majoriteten i samhället, med följderna att den stigmatiserade individen eller gruppen möts med misstänksamhet eller fientlighet (Giddens, 1997). Historiskt har begreppet stigmatisering använts för att identifiera vissa individer och grupper genom kroppsliga kännetecken, men termen stigma har numera kommit att betyda social utstötning av olika slag, vilket är kopplat till olika värderingar kring sociala roller i samhället (Björkman, 2005). Goffman hävdade att genom att definiera stigma utifrån en social kontext, det vill säga att det sätts upp normer för vad som utgör det normala och det som blir stigmatiserande, innebär detta att vad som är stigmatiserande kan skifta över tid och i olika kulturer (Björkman, 2005).

Goffman (2001) talar om tre typer av stigman, där vi fann den tredje typen av stigma, det vill säga den ”tribala”, som innebär att stigmatisering kan rikta sig mot en hel grupp snarare än mot enskilda individer (Goffman, 2001). Vi fann denna grupp lämplig att fokusera på under uppsatsen då soldater är ett så pass tydligt kollektiv och att de själva skapar en kollektiv atmosfär som de lever i. Enligt Goffman bygger människor upp en stigmatologi där man försöker övertyga en själv och andra om den fara som denna grupp människor utgör. I denna stigmatologi tillskrivs gruppen olika icke önskvärda egenskaper för att brännmärka dem som farliga och oönskade. I denna uppsats kan detta tänkas vara exempelvis barnamördare, och genom att tillskriva dessa titlar till soldaterna leder detta

till att de utesluts från samhällsgemenskapen, som de annars kunde ha deltagit i, men detta hindras på grund av den stigmatisering de upplever på grund av det faktum att de är soldater (Goffman, 2001).

Bakgrund

PTSD

Allmän sjukdomsbeskrivning

De diagnostiska kraven på PTSD kan sammanfattas genom fem punkter som är 1) personen ska ha blivit utsatt för en traumatisk upplevelse, 2) traumat återupplevs på flera olika sätt, såsom mardrömmar och s.k. ”flashbacks”, 3) ett ständigt undvikande av traumatiska stimuli, 4) ökad överspändhet och 5) tillståndet varar längre än en månad (Duggan, 2009).

Enligt *The Diagnostic And Statistical Manual Of Mental Disorders* (DSM-VI) är den grundläggande faktorn för att bli diagnostiserad PTSD att personen har blivit utsatt för ett kraftigt traumatisk händelse som utlöste en reaktion av intensiv rädsla (Bodén, 2002). DSM-IV förklarar ett trauma som ett faktiskt hot mot ens integritet och mot ens eget eller någon närståendes liv. Upplevelsen av händelsen måste orsaka rädsla, hjälplöshet eller skräck (DSM-VI-TR, 2000).

PTSD definieras vidare av DSM-IV som en ångestdiagnos, som vem som helst kan utveckla efter att ha exponerats av extrema stressfyllda situationer, exempelvis krig, våldtäkt, naturkatastrof och trafikolyckor. Man brukar vanligtvis kunna ställa diagnosen PTSD efter en månad och framåt efter den traumatiska upplevelsen (Sloane & Friedman, 2008).

När en person utvecklar PTSD kan man säga att han eller hon fortfarande befinner sig i det läge personen befann sig under den traumatiska upplevelsen, vilket innebär att den drabbade ständigt känner sig uppjagad och är ständigt beredd på att återuppleva liknande situationer. Följderna av PTSD kan vara sömnproblem, koncentrationssvårigheter, rastlöshet, irritation och ilska. (Armstrong, Best & Domenici, 2006).

Symptom på PTSD kan vara social isolation, undvikande av platser som kan förknippas med händelsen, återkommande mardrömmar och återupplevelser av händelsen, så kallade ”flashbacks”. PTSD behöver inte bryta ut direkt efter att man har upplevt en traumatisk upplevelse utan det kan ta flera år innan diagnosen bryter ut. En anledning till att det kan ta flera år innan det bryter ut är att i exempelvis krig, har man varit fokuserad på sitt uppdrag eller att överleva och inte haft möjlighet

att reflektera över omständigheterna runt omkring sig. Bland personer som gör karriär inom det militära kan symptomen bryta ut först efter att de har gått i pension (Matsakis, 2007).

Som nämnts ovan kan en av anledningarna till att PTSD inte bryter ut på plats vara att man inte hinner fundera över sin situation utan först när man kommit hem och börjat anpassa sig till hemmiljön och tryggheten som gör att man kan börja fundera över vad man har upplevt. Tankar kring vart man varit, vad man gjort och upplevt är inte ovanligt och kan triggas igång vid känslan av att vara hemma i trygghet och känner att man har tid till att reflektera (Duggan, 2009).

Soldater och skapandet av diagnosen PTSD

Posttraumatiskt stressyndrom har haft olika benämningar genom åren innan det blev ett erkänt psykiatrisk sjukdomstillstånd. Längre låg fokus på att de reaktioner soldater uppvisade efter krig berodde på somatiska faktorer (Michel, 2005). Efter det amerikanska inbördeskriget kallade man det för "soldiers heart" (soldathjärta), efter första världskriget för "shell shock" (granatchock) och efter andra världskriget för "battle fatigue" (krigströtthet) men alla innebar samma diagnos, en diagnos som efter sviterna av Vietnamkriget kom att kallas för posttraumatiskt stressyndrom (Duggan, 2009, Matsakis, 2007).

Även i andra länder har man återfunnit krigstrauman bland sina veteraner som har gett upphov till PTSD, bland annat israeliska soldater efter Libanonkriget uppvisade 56 procent av dem som deltog i striderna symptom på PTSD två år senare, och likaså brittiska soldater som tjänstgjort både i Falklandskriget och i Gulfkriget (Michel, 2005, Shephard 2001, de Silva, 1999).

Efter nordamerikanska inbördeskriget började amerikanerna uppmärksamma de "osynliga sår" som drabbade soldaterna på båda sidor efter kriget. Man såg att något var fel när man upptäckte veteraner som hjälplöst vandrade omkring på landsbygden, oförmögna att kunna återanpassa sig till det civila livet. Under andra världskriget insåg den amerikanska försvarsmakten att trauman från krig kunde drabba även de "starkaste och tuffaste" soldaterna som genomgått psykologiska tester och bedömdes som lämpliga soldater. Under Vietnamkriget införde den amerikanska försvarsmakten ett års tjänstgöring eftersom man trodde att de skulle bli mindre mottagliga för psykiska påfrestningar om de bara tjänstgjorde ett år och således förlora mindre antal soldater på grund av de psykiska påfrestningar som uppstår i krig (Matsakis, 2007). Detta visade sig inte hjälpa eftersom det var just exponeringen för krig, inte tjänstgöringstiden, och de traumatiska upplevelser som uppstod som var orsaken till de psykiska problemen bland soldaterna.

Det var först efter Vietnamkriget som det uppmärksammades på allvar då man upptäckte att många av veteranerna från Vietnam led av dålig psykisk hälsa då veteraner berättade om sina problem och upplevelser för personal på veteransjukhusen. Inledningsvis avfärdade VA problemen men när administrationen i VA genomgick ett generationsskifte och personer som tjänstgjort i Vietnamkriget tog plats blev problemen uppmärksammade (Juul, 2009). Man ansåg att Vietnamveteranernas symptom bland annat berodde på ärvda svagheter i nervsystemet, feighet och bristande patriotism (Elkit & Knudsen, 1995). De blev också ofta feldiagnostiserade för schizofreni av läkarna anställda vid VA, eftersom läkarna inte förstod att deras symptom var en följd av krig. Diagnosen PTSD fanns nämligen inte vid denna tid, utan läkarna såg istället dessa soldaters generella misstro och misstänksamhet mot myndigheter som motiveringen till sina diagnoser (Shephard, 2001). VA började utforma program tillsammans med läkare som såg PTSD som en psykiatrisk diagnos för att komma tillrätta med dessa problem och i slutet av 1970-talet accepterade etablissemanget inom amerikansk psykiatri det faktum att PTSD var en psykiatrisk diagnos.

År 1980 blev diagnosen PTSD erkänd av American Psychiatric Association och togs upp i DSM-III, (föregångaren till dagens DSM-IV), som en egen diagnostisk kategori. DSM står för "Diagnostic and statistical manual of mental disorders" och ges ut av American Psychiatric Association och är en handbok som innehåller standarddiagnoser för psykiatriska sjukdomstillstånd och används i stora delar av världen som hjälp för att lättare kunna diagnostisera olika sjukdomstillstånd (DSM-IV-TR 2004).

Svensks säkerhets- och försvarspolitik i modern tid

Sverige kan sägas sedan tidigt 1800-tal fört en politik som har varit inriktad på att förhålla sig neutralt i händelse av krig. Sveriges neutralitetspolitik har genom åren varit utsatt för viss kritik. Främst kring hur man agerade under andra världskriget då man deklarerade sig neutrala samma dag som kriget bröt ut men sedan bland annat lät tyska soldater fraktas genom Sverige och sitt "icke krigsförande deltagande" i finska vinterkriget där man bidrog med en frivilligkår och krigsmateriel till Finlands sak (Cramér, 1989). Sverige höll sig utanför kriget genom att man inte aktivt deltog i kriget eller tog sida för någon av de stridande fraktionerna. Utrikespolitiken under 1940- och 50-talet byggde på återhållsamhet och försiktighet och betonade maktbalans och folkrättstänkande.

Den utrikespolitiska inriktningen övergick senare till att bli en mer aktiv utrikespolitik som kännetecknades av ett aktivt svenskt deltagande och framlyftande av frågor kring internationell rättvisa och solidaritet med fattiga länder i tredje världen samt en självständig svensk hållning

gentemot Väst- respektive Östblocket. Sverige kritiserade både Väst- och Östblocket och försökte spela en roll som medlare och brobyggare i internationella konflikter. Dåvarande statsminister Olof Palme bidrog till denna mer aktiva utrikespolitik och var inte rädd för att kritisera de båda blocken. Efter andra världskriget fastslog man den doktrin som kom att dominera svensk utrikes- och säkerhetspolitik fram till Kalla krigets slut. Doktrinen huvudtes var ”*Alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i händelse av krig*”.

Med doktrinen ville man värna om landets oberoende och förmågan att utveckla det svenska samhället efter våra egna värderingar och för att inte bli indraget i krig krävdes att man i fredstid agerade på ett sätt som inte försvårade eller omöjliggjorde neutralitet i krig. Sverige var under Kalla kriget en militärt alliansfri stat och eftersträvade att kunna stå neutralt i händelse av krig och inte delta i den militära kraftmätningen mellan öst och väst. Sverige var efter 1945 en *de facto* neutral stat, det vill säga att det snarare var en politisk tradition och ett brett allmänt stöd för neutralitetspolitiken än folkrättsligt grundat att Sverige skulle förhålla sig neutralt i händelse av krig. Man menade även att en folkrättslig bindning av neutraliteten hade varit att en permanent neutralitet hade inskränkt Sveriges utrikespolitiska handlingsfrihet på ett skadligt sätt.

Efter andra världskrigets slut valde Sverige att ansluta sig till det nya försöket att skapa ett världssamfund, FN (Förenta Nationerna). Medlemskapet i FN begränsade Sveriges möjligheter att inta en neutral position i händelse av ett framtida krig mellan stormakterna. Sverige var villigt att avstå från neutraliteten till förmån för det kollektiva säkerhetssystemets krav i den utsträckning FN:s stadgar påfordrade detta men om det skulle visa sig att stormakterna inom FN delades upp i två läger skulle Sveriges politik vara att inte drivas in i någon sådan gruppering eller blockbildning (Cramér, 1989). Men den svenska regeringen ansåg att stormakternas vetorätt i säkerhetsrådet skulle kunna begränsa utrymmet för sanktioner och på så sätt garantera Sveriges möjlighet till neutralitet. Man kan säga att den svenska regeringen ansåg att säkerhetsrådets oförmåga att fatta beslut skulle vara en garanti för att fullfölja neutraliteten i händelse av krig.

Utrikespolitik efter Kalla kriget

Efter Berlinmurens fall och Sovjetunionens upplösande försvann även grundvalen för Sveriges utrikes- och säkerhetspolitik som förts under Kalla kriget. Risker för att krig skulle närma sig Sveriges närområden och i förlängningen utgöra ett hot mot Sveriges direkta säkerhet minskade. I och med att krigshoten försvann behövde man inte heller längre ta lika stor hänsyn till neutralitetspolitikens trovärdighet med frågan om Sverige hade viljan och förmågan att vara

neutrala i krig eftersom man inte trodde att en sådan situation skulle uppstå under överskådlig tid. Detta var bland annat en av anledningarna till att Sverige kunde söka medlemskap i EU även om det innebar minskat oberoende och handlingsfrihet. Den svenska utrikespolitiken kunde nu föras mer öppet mot en ideologisk västvänlighet utan att den säkerhetspolitiska situationen försämrades och med EU-inträdet förväntades att den svenska utrikespolitiken skulle samordnas i större grad med övriga EU-länders.

Sverige var tidigare mer restriktiva innan man erkände nya stater och åren innan EU-medlemskapet började man orientera sin utrikespolitik mot EU-ländernas genom att erkänna Slovenien och Kroatien som nya stater även om kriterierna Sverige följt tidigare inte var uppfyllda. Det realpolitiska läget efter kalla kriget bedömdes vara sådant att Sverige skulle kunna stödja andra länder politiskt och ekonomiskt om något land skulle bli anfallet utan att Sverige skulle bli direkt indraget i krigshandlingarna (Bjereld, Johansson & Mohlin, 2008).

Ny doktrin

År 1992 antog riksdagen en ny säkerhetspolitisk doktrin med huvudtesen ”*Sveriges militära alliansfrihet, syftande till att vi ska kunna stå neutrala i händelse av krig i vårt närområde, består*”. Med denna nya doktrin hade neutraliteten i krig begränsats till Sveriges ”närområde” vilket innebar att Sverige obehindrat skulle kunna ta en aktiv del i försöken att lösa internationella konflikter runt om i världen eftersom man samtidigt ansåg att dessa konflikter inte skulle sprida sig till Europa genom stormaktsinblandning. Det indikeras även i doktrinen att Sverige vill ha handlingsfrihet istället för att vara förutsägbara och innebar att man kanske skulle förhålla sig neutralt men att detta inte var helt säkert (Bjereld et. al, 2008).

Det explicita neutralitetsalternativet började sakta men säkert mönstras ut ur den säkerhetspolitiska doktrinen och i samband med att den dåvarande regeringen i februari 2003 angav sin årliga utrikespolitiska deklaration försvann även 1992 års formulering i doktrinen och man säger bara att ”*Sverige är militärt alliansfritt*”. Bakgrunden till detta var en bred partipolitisk uppgörelse. Samtidigt i den nya doktrinen påpekade man att Sverige utformade sin säkerhetspolitik i samverkan med andra stater. Syftet med alliansfriheten var inte längre att stå neutralt i krig utan att istället bibehålla handlingsfrihet som gör det möjligt för Sverige att i någon mån kunna välja mellan olika handlingsalternativ i händelse av kris eller krig i närområdet (Bjereld et al, 2008).

Nuvarande säkerhetspolitik

Den svenska säkerhetspolitiken syftar ytterst till att garantera landets politiska oberoende och självständighet men samtidigt ligger det även i Sveriges intresse att främja internationellt säkerhets- och försvarssamarbete eftersom man anser att detta skapar förtroende mellan stater och lägger en grund för gemensam säkerhet. Som ett led i detta anser man att inte enbart måste skydda oss själva utan även bidra till den globala och regionala säkerheten i enlighet med principerna i FN-stadgan, EU-fördraget och EU:s säkerhetsstrategi. Med detta kan sägas att det svenska samarbetet med NATO har utvecklats med bland annat gemensamma militära övningar för att stärka och utveckla den svenska Försvarsmaktens förmåga främst avseende internationell krishanteringsförmåga.

I regeringens säkerhetspolitik betonar man att utmaningar och hot mot målen för Sveriges säkerhet är föränderliga och komplexa och vissa kan vara svåra att förutse och uppstå plötsligt medan andra kan växa fram successivt och vara långsiktiga. Med dessa utgångspunkter anser regeringen att det är viktigt att bibehålla öppenhet för vad som kan komma att bli hot och försöka förbereda sig genom nationellt och internationellt samarbete och åtgärder på det oväntade (Proposition 2008/09:140). Terrorism är ett av dessa hot som fått allt större utrymme i säkerhetstänkandet i omvärlden och Sverige efter 11:e septemberattentaten 2001 mot USA (Bjereld et al, 2008).

Regeringen anser att deras säkerhetspolitik ligger nära dess förda Europapolitik och samtidigt anser regeringen att Sveriges säkerhet stärks genom europeisk integration. Ett nära samarbete inom EU på säkerhetspolitiken anser man stärka medlemsstaternas säkerhet och samtidigt gör att EU kan vara en effektiv säkerhetspolitisk aktör och verka för en fredlig och demokratisk utveckling i världen (Prop. 2008/09:140).

FN-uppdrag

Sverige har med jämna mellanrum sedan 1956 deltagit i fredsbevarande operationer runt om i världen genom mandat från FN (Cramér, 1989). Den svenska regeringens hållning är att fortsätta bidra till militära FN-ledda insatser eftersom man anser att det är av stor vikt att på så sätt upprätthålla FN:s förmåga och trovärdighet och stärka dess fredsfrämjande insatser (Proposition 2008/09:140). Vidare har Sverige via FN-medlemskapet ett ansvar att förbättra FN:s krishantering med bl.a. militärt bidrag i FN-insatser runt om i världen. Ett exempel på detta är det svenska deltagandet i ISAF-styrkan (International Security Assistance Force) i Afghanistan som numera leds av NATO med mandat från FN.

FN:s princip om skyldigheten att skydda antogs av medlemsstaterna 2005 och syftar till att varje stat har en skyldighet att skydda sin befolkning mot folkmord, brott mot mänskligheten och förebygga sådana brott. Med anledning av detta har det internationella samfundet och därmed Sverige en kollektiv skyldighet att agera om en stat inte lever upp till dessa åtaganden (Proposition 2008/09:140). Med anledning av att Sverige mer aktivt deltar i FN-uppdrag ska Försvarsmakten vara berett att genomföra internationella insatser i allt större utsträckning eftersom man anser att hoten av ett väpnat angrepp på Sverige är små under en överskådlig tid. Med denna inriktning strävar man efter att kunna bidra till att kriser och konflikter kan avvärras så att varaktiga lösningar kan nås där rättssäkerhet, demokrati och mänskliga fri- och rättigheter upprätthålls (Proposition 2008/09:140).

Som ett led i denna riktning mot internationellt samarbete har Försvarsmakten genomgått en förändring och inriktats från att ha varit ett invasionsförsvar till att bli ett insatsförsvar. Detta för att möta kriser och konflikter som uppstår med kort varsel i och utanför Sveriges närområde. Försvarsmaktens operativa förmåga innebär att de tillsammans med andra länder ska kunna bidra till att förebygga och hantera kriser i världen genom att delta i fredfrämjande uppgifter där de ska kunna behärska allt från konfliktförebyggande arbete och humanitära insatser till fredsbevarande och fredsframtvingande operationer (Försvarsmakten i fickformat, 2009).

Sverige har för närvarande ca 540 soldater stationerade i Afghanistan och ca 120 soldater som deltar i Libyen-konflikten och ett antal andra soldater stationerade runt om i världen. Antalet svenska soldater som deltar i internationella insatser kan komma att utökas i framtiden då det blivit obligatorisk för alla anställda inom Försvarsmakten att vara beredda på att tjänstgöra utomlands (www.officersforbundet.se, 2011-05-16). De svenska insatserna har tidigare tillkommit i konflikthärdar när det säkerhetspolitiska läget börjat bli mer stabilt men i Afghanistan och främst Libyen, deltar man i fredsframtvingande operationer genom att delta i upprätthållandet av flygförbudszonen över Libyen (www.forsvarsmakten.se, 2011-05-16).

Försvarsmaktens anställningsvillkor

I samband med regeringens proposition 2008/09:140 diskuterades omvandlingen av rekryteringen till Försvarsmakten från det då rådande värnplikssystemet, till ett nytt system baserat på frivillighet. Utöver att rekryteringen förändrades så skulle det även införas en skyldighet för anställda inom Försvarsmakten att åka ut på utlandstjänstgöring (Prop 2008/09:140). Förslagen framförda i denna proposition antogs sedan av riksdagen den 16 juni 2009, och den 19 december

tog även Försvarsmaktsledningen beslut om att det frivilliga deltagandet vid internationella militära insatser skulle upphöra. Att denna frivillighet skulle upphöra motiverades med den nya rekryteringsformen för Försvarsmakten och omställningen till mindre och flexibla insatsförband för att säkerställa att Försvarsmakten kan möta kraven om att tillgodose insatsförbanden med soldater. Anställda i Försvarsmakten hade fram till den 20 september 2010 på sig att ta ställning till det nya anställningsavtal vilket innebar en skyldighet för deltagande vid internationella insatser, och de som ej accepterade detta avtal, kunde få beskedet att de var överflödiga och riskerade då även uppsägning (HKV, 16 320:60760). Trots den avtalade skyldigheten så avgör också den anställdes kompetens om denne är aktuell för utlandstjänst, samt har Försvarsmakten även gått ut med att den anställdes sociala situation även kommer tas i beaktande vid eventuellt beslut om utsändning (www.forsvarsmakten.se, 2011-05-16). Kravet på att delta vid internationell insats ska stå med i det avtal man skriver under vid anställning regleras enligt SFS 2010:651: 3 § *Avtal om skyldighet att tjänstgöra i en internationell militär insats ska framgå i ett skriftligt anställningsbevis.*

Vad erbjuds för hjälp till krigsveteraner idag?

USA

Huvudansvaret för de 23.8 miljoner krigsveteraner som idag lever i USA ligger hos det tidigare nämnda U.S. Department of Veterans Affairs (VA), vilket är ett departement under presidenten vilket vidare tillhör presidentens kabinett, som är en del i den amerikanska statsapparaten, och skulle kunna jämföras med våra svenska departement som leds av våra statsråd. VA är en mycket omfattande organisation och är idag USA:s andra största departement samt en av landets största arbetsgivare. Den nuvarande formen för VA skapades 1989 då den dåvarande presidenten George Bush d.ä. upphöjde det dåvarande *Veteran's Administration* till ett regeringsdepartement (Jasper, 2009, www.va.gov 2011-05-22).

Då VA är en mycket omfattande organisation, kommer vi i detta avsnitt att försöka ge en övergripande bild av VA:s ansvarsområden. VA är i uppdelat i tre större avdelningar; *Veteran's Benefits Administration* (VBA), *Veterans's Health Administration* (VHA) samt *National Cemetery Administration*. VBA har som ansvar att tillgodose USA:s veteraners behov av kompensation och pension, utbildning, lån och försäkringar. VHA tillhandahåller 157 sjukhus runt om i USA som ska tillgodose veteranernas behov av sjukvård. Utöver dessa tre avdelningar finns ett tiotal mindre organisationer inom VA samt har VA aktualiserat en rad mindre program som sträcker sig över flera områden såsom rehabiliteringen för blinda veteraner, diabetesprevention, behandlingar mot HIV/Aids/Hepatit, ett nationellt centrum för forskning kring PTSD och ett program för socialt

arbete, då det finns socialarbetare anställda vid varje VA-center runtom i USA som hjälper veteranerna att tillgodose sina behov samt hjälper till att för deras talan vid behov. VA bedriver även egen forskning i områden som berör krigsveteraner och deras anhöriga. För att ta del av den hjälp som VA kan erbjuda krävs av den enskilde veteranen att denne ansöker till VA om hjälp, varpå beslut om att bevilja eller avslå tas av en särskild instans inom VA. Dessa beslut går dock att överklaga till *The Board of Veteran's Appeals* (BVA) (Jasper, 2009).

Danmark

Danskarna har fått uppleva många stupade och skadade i strid i Afghanistan och Irak, och detta har lett till att man i Danmark har gjort stora satsningar på att ta hand om sina krigsveteraner. Den danska försvarsmakten har upprättat en särskild hemsida vars uppgift är att tillgodose krigsveteranerna och deras anhöriga med information vad de kan få hjälp och stöd från den danska försvarsmakten. Det har upprättat en speciell jourtelefon till vilken krigsveteraner kan nå en socialarbetare dygnet runt och få råd och stöd, man kan även komma i kontakt med psykologer anställda vid försvaret om behovet finns. Danska försvaret har då även knutit till sig socialarbetare som är specifikt anställda för att ge råd och stöd till soldater och deras anhöriga, och dessa finns att tillgå både före, under och efter insatsen. Denna hjälp innefattar sedan allt från att förbereda familjer på hur det kommer att bli då soldaten är utomlands till att stötta anhöriga under insatsen, och vid hemkomst erbjuds hjälp såsom ekonomisk planering och samtal kring soldatens reaktioner på att ha varit utsänd (<http://veteran.forsvaret.dk>, 2011-05-25).

Till hösten 2011 kommer det upprättas ett särskilt veterancenter, som kommer att placeras i Ringsted, utanför Köpenhamn. Syftet med denna inrättning är att samla all den personal som idag arbetar med veteranfrågor och placera dem centralt i Ringsted, för att härifrån koordinera all den hjälp som de danska soldaterna och deras anhöriga kommer vara i behov av. Centret kommer att stå för den förebyggande, den behandlande och stöttande samt uppföljningsfrågor, och deras ansvar sträcker sig både före, under och långt efter avslutad insats. Detta center kommer även vara säte för kunskapsproduktionen och utvärdering av olika hjälpinsatser och program inom detta ämne (<http://veteran.forsvaret.dk>, 2011-05-25).

Sverige

De svenska soldaterna och hur de kan komma att påverkas efter sin utlandstjänst har kommit att bli mer och mer uppmärksammat de senaste 3-4 åren. I ett antal debattartiklar som har publicerats i tre stora svenska dagstidningar, skrivna av bland annat försvarsminister Sven Tolgfors, riksdagsmannen

Allan Widman och veteranorganisationer. De har fört fram krav på ändringar i den svenska veteranpolitiken om att detta är ett problem som behöver uppmärksammas mer, att de svenska soldaterna ska bli visade uppskattning genom medaljer och en särskild minnesdag och att ett särskilt veterancenter även bör inrättas i Sverige, vilket i så fall skulle baseras på frivilligt engagemang (DN, 2010-03-19, SvD, 2009-10-03, Sydsvenskan, 2006-08-03, 2010-04-19). En konsekvens av SOU 2008:91, vilken behandlade en framtida svensk veteranpolitik, var att lagen som behandlar Försvarmaktens ansvar för sin personal i internationella insatser kom att ändras, och Försvarmaktens ansvar att bistå med information och ansvar för sin personal förlängdes till obestämd tid, då tidigare lagtext enbart lyft fram ett femårigt uppföljningsansvar. Det tidigare ansvaret över fem år finns visserligen kvar, men med den ändringen att soldater och tidigare anställda alltid kan vända sig till Försvarmakten om de behöver råd och stöd. Här citeras Lagen om Försvarmaktens personal vid internationella insatser (SFS 2010:449):

6 § Försvarmakten ska utreda om personal som tjänstgjort i en internationell militär insats har fått fysiska eller psykiska besvär till följd av tjänstgöringen i insatsområdet.

Utredningen enligt första stycket ska ha den form och den omfattning som motiveras av förhållandena under tjänstgöringen i insatsområdet.

Utredningen ska innefatta personlig kontakt, om detta inte kan anses uppenbart obehövligt eller inte kan genomföras.

Försvarmaktens ansvar enligt första och andra styckena kvarstår under fem år efter det att tjänstgöringen i insatsområdet avslutats.

7 § Försvarmakten ska vid utredning enligt 6 § bistå den enskilde med information och vägledning. Detta gäller även efter den tid som anges i 6 § tredje stycket.

Efter att tjänstgöringen i utlandet upphör så kommer arbetsmiljöavdelningen inom Försvarmakten att följa upp de som varit utsända vid tre tillfällen. Detta är vid hemkomst, en återsamling upp till sex månader efter slutförd tjänstgöring där hela förbandet man ingick i återsamlas under ett par dagar samt skickas det ut en enkät mellan ett två år senare som ställer frågor kring hur soldaterna mår och på detta sätt kunna upptäcka om någon har utvecklat någon form av psykisk efterreaktion. Försvarmakten har även ett rehabiliteringsansvar som gäller både fysiska och psykiska skador (*Att komma hem*, 2009)

Metod

Vi har valt att genomföra denna uppsats i form av en kvalitativ studie med fokusgruppsintervjuer som tillvägagångssätt. Vår uppsats är även av det explorativa slaget då vi söker kunskap inom ett område som det kan sägas finnas luckor i utifrån ett svenskt forskningsperspektiv och syftet är att försöka inhämta så mycket kunskap som möjligt inom detta problemområde. En explorativ studie syftar även till att nå kunskap som kan vara grund för vidare studier inom samma område (Patel & Davidson 2003).

Kvalitativ metod kan sägas vara ett övergripande begrepp för de typer av metoder som har sin grund i intervjuer och observationer som inte har utformats för att analyseras av kvantitativa analysmetoder eller verktyg och Ahrne & Svensson menar i sin bok *Handbok i kvalitativa metoder* att det även är den mest gångbara beteckningen internationellt (Ahrne & Svensson, 2011).

Kvalitativa data beskrivs även vidare som exempelvis intervjusamtal och observationsanteckningar och dessa mäts inte, utan man kan säga att det räcker att konstatera att de finns, hur de fungerar och när de förekommer (Ahrne & Svensson, 2011).

Litteratursökning och litteraturgenomgång

Litteraturen som vi främst har använt oss av kommer från kursen ”Socialt arbete med krigsveteraner” som gick hösten 2010 på Högskolan Kristianstad. I denna litteratur har vi sedan kunnat hitta referenser till ytterligare litteratur inom området vilket Jan Trost nämner i sin bok ”Att skriva med akribi” och är ett smidigt sätt att hitta litteratur (Trost, 2008). En del av den vidare litteraturen fanns på Högskolan Kristianstads bibliotek och en del har vi fått låna via fjärrlån från andra bibliotek. Vi räknade med att det skulle ta lång tid att gå igenom litteraturen och det har verkligen tagit lång tid. Patel & Davidson skriver att detta tidsperspektiv gäller att ha med i beräkningarna och vi försökte ha det men inte i tillräckligt stor omfattning (Patel & Davidson, 2003).

Under litteratur genomgången har vi försökt att ställa oss kritiska till vad det var vi läste. Mycket av litteraturen kommer från USA och en tanke kring detta var hur detta kunde tillämpas i ett svenskt perspektiv. Mycket av den amerikanska litteraturen var i handboksform för hemvändande soldater och dess anhöriga och vi valde att sälla en del av det empiriska material som fanns i böckerna då det inte var av relevans för uppsatsens syfte.

I sökandet efter litteraturen har vi använt oss av Högskolan Kristianstads databaser för att hitta

artiklar (Libris, Artikelsök, Social Sciences Citations Index, Social Services Abstracts och PsychINFO). I sökandet efter artiklar och litteratur har vi använt oss av sökord och som gett mest träffar var sökorden PTSD och War-veterans.

Urval

I denna uppsats har vi valt att inrikta oss på dem som ännu ej har varit på utlandstjänstgöring tidigare men som ska sändas ut inom en snar framtid och vi har intervjuat meniga soldater och officerare. För att få tag i informanter har vi utgått från en av författarnas, Martin Andréns, kontaktnät för att rekrytera våra första informanter. Vi har sedan frågat dessa om de kunde hjälpa till att rekrytera fler, och vi har då kommit att tillämpa ett snöbollsurval för att få tag i majoriteten av dessa informanter (Arhne & Svensson, 2011).

Vi är medvetna om riskerna det finns med att intervjua personer man känner personligen, att det till exempel kan finnas risk för *bias*, och att det kan bli påfrestande både för informanterna och för intervjuaren. Detta har vi författare diskuterat, då det blev Martin som genomförde vår första intervju, och då det trots allt är hans vänner han kom att intervjua.

Det fortsatta snöbollsurvalet kan beskrivas ha varit att den första intervjupersonen som hjälpte oss att sammansätta första fokusgruppen hjälpte till med vidare kontakt till två av de andra intervjuerna och kontakten med de personerna togs på samma sätt och till den sista intervjun fick vi ett telefonnummer till en anställd på ett utav förbanden som hjälpte oss att ta fram intervjupersoner. Från början var det tänkt att vi skulle få hjälp av en person som var knuten till vår uppsats, vars uppgift var att hjälpa oss att få kontakt med intervjupersoner från Försvarmakten då detta kan vara svårt att tillgå. Tyvärr blev detta inte fallet då en hel del tekniska problem gjorde att vi fick informationen om vilka vi skulle kontakta och när vi skulle göra intervjuerna långt efter att denna tidsperiod hade passerat. Vi försökte själva få kontakt med Försvarmakten men hänvisade till någon annan som i sin tur hänvisade till någon som inte svarade i telefon eller på mail eller inte kunde hjälpa oss alls. Vi ansåg därför att vi fick använda oss av de kontakter vi hade att tillgå och få vidare kontakt med andra via de ursprungliga kontakterna som nämnts ovan.

Fokusgrupper

Som metod till denna uppsats har vi valt att använda oss av fokusgrupper, och denna metod kan definieras utifrån följande kännetecken; en grupp av människor med vissa gemensamma kännetecken som producerar kvalitativa data i en diskussion med på förhand utvalda frågor som

kretsar kring ett visst ämne som man vill få fördjupad kunskap i (Kreuger & Casey, 2000). Bryman nämner i *Samhällsvetenskapliga metoder* att en fokusgrupp handlar om en gruppintervju där det finns flera deltagare närvarande, frågorna rör ett hyfsat väl avgränsat område och intervjuens fokus är på gruppens samspel och dess gemensamma betydelsekonstruktion (Bryman, 2011). Bryman nämner vidare att det finns två olika metoder inom fokusgruppsmetoden. Den första, som vi främst använt oss av är själva gruppintervjun där flera deltagare diskuterar några frågeställningar. Den andra metoden är den som kallas för fokuserad intervju och som innebär att intervjupersonerna valts ut för att de varit delaktiga i en viss situation och man frågar dem om det som skett i situationen (Bryman, 2011). Vi har även blivit influerade i våra intervjuer av den så kallade andra metoden inom fokusgruppsmetoden då vi valt soldater som har det gemensamma att de är anställda inom Försvarsmakten och ska iväg på utlandstjänstgöring.

Fokusgruppsmetoden kan sägas bygga på ett antal grundläggande antaganden. Ett antagande är att människor interagerar med varandra och metoden är avsedd att få en bild av målgruppens verklighet och ge en bild av deltagarnas värld. Deltagarna kan avslöja betydelser och forskaren kan ta reda på vad som är viktigt och varför. Fokusgrupper baseras på en gemensamhet och delade erfarenheter och har således något gemensamt som är av intresse för forskaren och de har valts ut för att de är en homogen grupp (Bryman, 2011). Man menar även att ett annat grundläggande antagande är att kunskap utvecklas i en förtroendefull och tolerant miljö och att en avslappnad miljö är väsentlig. Eftersom fokusgruppsmetoden är av kollektiv karaktär kan detta ge deltagarna kraft att stärka sina egna åsikter och även balansera gruppleddarens påverkan. Även negativa yttranden kan lättare uttryckas i närvaron av andra med samma erfarenheter. De som deltar i samma fokusgruppsintervju kan stärka varandra och ge en makt att uttrycka sina perspektiv eftersom de är tillsammans med andra som delar samma känslor och erfarenheter.

Ett annat antagande är att metoden kan skapa en medvetenhet hos gruppmedlemmarna om saker de kanske inte tänkt på tidigare. Diskussionen i gruppen kan skapa nya sätt att tänka då deltagarna lär av varandra och kan komma att omvärdera sina åsikter då de har möjlighet att lyssna på andras åsikter under intervjun (Ahrne & Svensson, 2011).

Vi har valt att använda oss av denna metod eftersom vi har genomfört våra intervjuer i grupper, om ca 2-3 personer i varje fokusgrupp och vi utförde fyra fokusgruppsintervjuer med ett sammanlagt deltagande av 11 personer. Varför vi valt att använda oss av denna metod beror delvis på praktiska orsaker. Vi har inte haft så lång tid på oss att skriva denna uppsats och fann denna metod

tidseffektiv, då vi också ville hinna med att få med så många röster som möjligt inom tidsramen. Vi tror också en fördel med fokusgrupper är att deltagarna i varje grupp kunde hjälpa varandra framåt i diskussionen. Detta kunde också medföra nackdelen att då man är flera vid ett tillfälle kan detta hindra och hämma deltagarna samtidigt som man inte kan garantera att någon av deltagarna inte för vidare det som sägs under intervjun och en intervjuperson därför kanske inte vågar prata så öppenhjärtig som intervjuerna vill av rädsla för att det denne säger ska spridas vidare (Trost, 2010). Detta har i våra intervjusituationer underlättats av att de flesta deltagarna i varje intervju kände varandra sedan tidigare. Vi kan dock inte vara helt säkra på att så var fallet.

Semistrukturerad intervju

I vår undersökning har vi valt att använda oss av semistrukturerade intervjuer där vi har haft en intervjuguide (se bilaga 2) med specifika teman som skulle beröras under intervjusituationerna med våra fokusgrupper. Eftersom vi har valt att använda oss av fokusgrupper passade det bäst att använda intervjuer som tillvägagångssätt i vår undersökning eftersom vi utgick från en kvalitativ forskningsansats och undersökte ett specifikt fenomen (Robson, 2002). Intervjuformen som sådan kan man säga söker efter det specifika och är ett sätt att beskriva olika situationer och handlingsförlopp i den intervjuades värld. Ambitionen är att upptäcka företeelser och förstå innebörden av vissa teman i den intervjuades livsvärld (Bryman, 2011). Den stora fördelen med intervjuerna är att det går att avvika från intervjuguiden genom att kunna ställa nya uppföljningsfrågor om det framkommer något i intervjupersonens svar som är av intresse och fortfarande vara den som kontrollerar intervjun (Bryman, 2011).

I våra intervjuer har vi kunnat ställa följdfrågor då det framkommit olika intressanta tankegångar från intervjupersonerna och möjligheten att få dem att vidareutveckla sina tankar har varit stor. Ordningen på de förkonstruerade frågorna i en semistrukturerad intervju kan ändras under intervjuns gång beroende på vad intervjupersonen svarar och anpassa ordningen på dem utefter situationen. Detta är att föredra framför ett helt standardiserat frågeformulär (Ahrne & Svensson, 2011). Under två av intervjuerna har intervjupersonerna i sina svar kommit in på något av de andra teman som vi skulle diskutera kring i förväg och det kändes då onaturligt att styra tillbaka dem till det aktuella tema som diskuterades och det blev en bättre rytm genom att vi ändå kunde gå tillbaka till de andra teman som skulle diskuteras. Ett exempel var om intervjupersonen svarade på något som var intressant att följa upp med nya följdfrågor.

Vid intervjutillfället är det viktigt att berätta för informanten om bakgrunden och syftet med studien

men även berätta vilka som kommer att ta del av den och varför man valt att använda en ljudinspelare. Detta är något som vi har haft i åtanke inför våra intervjuer och försökt att tillgodose på bästa sätt.

Genomförandet av intervjuerna

Första kontakten till intervjuerna togs genom att en vän, som är soldat, valde att ställa upp på att bli intervjuad och samma person hjälpte till att hitta två andra som ställde upp i första intervjun.

Kontakten till två av de andra intervjuerna togs på samma sätt och till den sista intervjun fick vi ett telefonnummer till en anställd på ett förband som hjälpte oss att ta fram intervjupersoner.

Vi har genomfört sammanlagt fyra fokusgruppintervjuer på tre olika förband (även kallat regementen), varav två på samma förband men vid olika tillfällen. Varje intervju har tagit ca 50 minuter att genomföra.

De intervjuade fick möjlighet före själva intervjuerna via telefon att få höra vad syftet med uppsatsen var och vid varje intervjutillfälle fick de ett skriftligt informations- och samtyckesbrev (bilaga 1) som de fick skriva under. Vi poängterade noga att de hade all rätt att avbryta sin medverkan när som helst och utan att behöva uppge anledning. Vi berättade såväl muntligt som skriftligt i informations- och samtyckesbrevet att de skulle komma att vara helt anonyma och att bara vi som utförde intervjuerna skulle ha tillgång till råmaterialet i form av intervjuerna.

Vi lät de intervjuade bestämma plats med förbehållet att det skulle vara en någorlunda lugn plats där det skulle gå att genomföra en intervju med ljudupptagning. Detta fungerade bra i alla intervjuerna trots att det förekom några störande moment i form av personer som gick in i fel rum vid två intervjutillfällen. Inför varje intervju testade vi ljudupptagningen och provspelade den för att försäkra oss att det skulle fungera att spela in intervjuerna.

Under själva intervjun lyssnade vi aktivt på vad intervjupersonerna sa utifrån de teman vi hade i intervjuguiden och ställde följdfrågor kring deras svar. Intervjuguiden har varit till stor hjälp under intervjuerna och vi kan säga att vi inte har följt den helt till punkt och pricka då vi vid intervjuerna har ställt följdfrågor. Intervjuguiden har varit till hjälp för att undvika ledande frågor men vid något av intervjutillfällena har det förekommit någon ledande fråga men i väldigt liten utsträckning.

Vi valde att avsluta varje intervju med att fråga intervjupersonerna om de hade något mer att tillägga för att få ett bra avslut och ge dem en chans att uttrycka om de hade några tankar kring intervjuämnet men även hur de uppfattat intervjutillfället. Båda författarna till uppsatsen har varit

med och genomfört alla intervjuer utom den första.

Uppdelning av arbetet

Vi har under arbetet med uppsatsen inte nämnvärt delat upp arbetet mellan oss utan båda två har bidragit till alla delar. Den uppdelning vi gjorde som är värd att nämnas är att den ene av oss genomförde den första intervjun själv p.g.a. praktiska skäl och med hänsyn till intervjupersonerna som vi nämner ovan i urvalet.

Kritik

Kritik av kvalitativ forskning brukar vara att det är svårt att generalisera kvalitativa forskningsresultat utöver det område och situation de producerades och således svåra att applicera på andra miljöer (Bryman, 2011). Detta ser vi inte som ett problem eftersom syftet med vår undersökning inte är att generalisera utan att belysa det fenomen vi undersökt.

En annan kritik mot kvalitativ forskning är att det kan vara bristande transparens i undersökningen. Det vill säga att forskningsrapporter kan vara oklara när det gäller exempelvis hur olika människor valts ut för intervjuer. I vår undersökning har vi använt oss av ett bekvämlighetsurval där vi har intervjuat personer som vi känner som ska iväg på utlandstjänstgöring och har vidare från dem fått kontakt med andra som också är aktuella för utlandstjänstgöring.

Etik

Vid en undersökning av detta slag är givetvis de etiska aspekterna viktiga. Det gäller att sträva efter att minimera negativa konsekvenser för deltagarna i undersökningen. En forskare måste inför varje vetenskaplig undersökning väga värdet av det förväntade tillskottet av kunskap mot möjliga risker i form av negativa konsekvenser för berörda deltagare i undersökningen (Bryman, 2011).

När vi utformade vår intervjuguide ställdes vi inför ett etiskt dilemma kring några av frågorna och vad dessa eventuellt kunde tänkas väcka för känslor och trigga igång hos intervjupersonerna. Efter noga övervägande valde vi att omformulera några av frågorna och ta bort några eftersom vi var osäkra på hur dessa kunde komma att uppfattas och vad de kunde sätta igång hos intervjupersonerna. Det är alltid en risk att vissa frågor kan uppfattas annorlunda och ge en negativ laddning hos människor och därför utgick vi från att försöka minimera de eventuella negativa konsekvenserna de kunde ha för intervjupersonerna.

Kunskapen som produceras i kvalitativ forskning är beroende av en social relation mellan intervjuare och intervjuperson och genomsyras av etiska frågor. Detta bygger på intervjuarens förmåga att skapa en miljö vid intervjutillfället där intervjupersonen kan känna sig fri och känna en säkerhet att kunna prata om privata erfarenheter som kommer att registreras för offentligt bruk (Kvale & Brinkmann, 2009). Under våra intervjuer har vi valt att åka till intervjupersonerna och låtit dem välja en plats för intervjun utifrån förutsättningen att det var en någorlunda lugn plats där det skulle gå att genomföra en intervju för att de skulle känna sig trygga och kunna berätta mer öppenhjärtigt kring våra teman i intervjuguiden men även för underlätta att få tillgång till intervjupersoner då det visat sig vara svårare än vi trott (Kvale, 2009).

Informanternas identitet och vem som sagt vad ska behandlas på ett konfidentiellt sätt så att det inte går att identifiera dem eller att någon obehörig kan ta del av dessa uppgifter innan och när man presenterar sina resultat, det så kallade *konfidentialitetskravet*. Inför intervjuerna var detta något som intervjupersonerna tryckte på, att inte de inte skulle kunna gå att identifieras i resultatet av undersökningen. Detta har vi gjort genom att ändra deras namn i analysen, och det är bara vi författare som har tillgång till råmaterialet. Ett annat krav är det så kallade *samtyckeskravet*. Det innebär att den som deltar har rätt att själv bestämma över sin medverkan och har rätt att när som helst avbryta sin medverkan och att forskaren ska inhämta undersökningsdeltagarens samtycke. Detta har vi tagit hänsyn till genom att vi har låtit respondenterna skriva under ett brev för samtycke. Som forskare ska man vara tydlig med syftet för undersökningen så att deltagaren vet vad denne deltar i, det så kallade *informationskravet*. I samtyckesbrevet fanns även information om undersökningen, och denna information gav vi även muntligt inför varje intervjutillfälle. En annan princip är *nyttjandekravet*, som innebär att det empiriska materialet som samlats in om och från enskilda personer i undersökningen bara kommer att användas för just det specifika forskningsändamålet. Således har vi eftersträvat att följa dessa etiska principer som gäller inom svensk forskning (www.vr.se, 2011-05-12).

Analysmetod

För att analysera och bearbeta intervjuerna har vi använt oss av meningskoncentrering. Meningskoncentrering innebär att man minskar ner yttranden från intervjupersonerna till kortare formuleringar (Kvale, 2009). Vi har båda två tagit del av intervjumaterialet och gjort meningskoncentrering till varje intervju och sedan tittat på vad intervjupersonerna säger oss i intervjuerna och sedan sammanställt detta i resultatet. Vi valde meningskoncentrering för att på ett enklare och mer överskådligt sätt se vad som framkommit i intervjuerna och under själva analysen

har vi diskuterat sinsemellan och ofta kommit fram till olika perspektiv på intervjumaterialet.

Validitet och reliabilitet

Validitet kan vara svårt att applicera på kvalitativ forskning då det mestadels rör mätning inom kvantitativ forskning och kvalitativ forskning har inte det som främsta mål. Man kan annars tala om tillförlitlighet inom kvalitativ forskning istället för validitet och reliabilitet. Den intervjuguide vi har använt oss av har för vår del fungerat som ett sätt att garantera validiteten i uppsatsen (Patel & Davidson, 2003)

I tillförlitligheten talar man om fyra punkter som är värda att nämnas. En av punkterna är *trovärdighet*. Om det finns flera olika beskrivningar av en social verklighet är det trovärdigheten som en forskare kommer fram till som avgör hur acceptabel den är i andras ögon. För att skapa en trovärdighet i resultaten behöver man säkerställa att forskningen utförs i enlighet med de regler som finns och att de som är en del av den sociala verklighet man studerat får ta del av resultaten och bekräfta att forskaren uppfattat verkligheten på rätt sätt. Vi har arbetat efter ett induktivt tillvägagångssätt och försökt hålla oss inom ramarna för detta. Vi har erbjudit intervjupersonerna att läsa vår uppsats när den är klar för att säkerhetsställa att vi uppfattat verkligheten på rätt sätt. De flesta har dock tackat nej till detta erbjudande.

Man talar även om *överförbarhet*, vilket innebär då kvalitativ forskning handlar om djup istället för bredd, behöver man istället producera fylliga och täta beskrivningar av detaljer som ingår i studien och vi har försökt få ut så detaljerade svar som möjligt från våra intervjupersoner genom att ställa rätt så öppna frågor som vi ville få dem att reflektera över. Med detta menar man att man kan förse andra personer med information och med deras hjälp kan de bedöma hur pass överförbara resultaten är till en annan miljö.

Pålitlighet talar man även om. Det kan sägas vara en motsvarighet till reliabiliteten i kvantitativ forskning. Man menar att forskaren bör anta ett granskande synsätt som innebär att man skapar en fullständig och tillgänglig redogörelse av faserna i forskningsprocessen. Man kan använda sig av andra forskare eller kollegor som granskare men detta kan vara ett problem då det är en krävande uppgift som tar mycket tid i anspråk då kvalitativa studier kan generera mycket och ”massiv” data. I vårt fall i uppsatsarbetet kan man säga att vår handledare är den som granskat vårt arbete under arbetsgången.

Den sista punkten är *möjlighet att styra och konfirmera* vilket innebär att man försöker säkerställa att forskaren agerat i god tro. Det ska vara uppenbart att forskaren inte låtit sina egna värderingar eller teoretisk inriktning påverka utförande och slutsatserna av dennes forskning (Bryman 2011). Vi har försökt att vara så öppna som möjligt när vi har genomfört våra intervjuer och analysarbetet. Vår teoretiska inriktning har inte påverkat intervjuerna då vi haft ett induktivt tillvägagångssätt men vi kan inte vara helt säkra på att det inte har påverkat analysarbetet.

Resultat och analys

I denna del kommer vi att ta upp resultatet från våra intervjuer baserat på de teman vi använt oss av för att konstruera våra frågeställningar. Vi har bearbetat vårt resultat utefter de frågor vi ställt, både i frågeställningen och som vi senare använt oss av under intervjuerna. Orsaken till detta är att ge en tydligare översikt över vilka svar som givits på respektive fråga.

Varför

Vilka motiv ligger bakom och vad kan ha påverkat deras beslut att åka?

På frågan om varför informanterna åker var det inte särskilt förvånande att den allmänna uppfattningen bland soldater var för att det ingår i deras yrkesroll. Många gav även uttryck för att de vill åka för att bli testade, de vill visa på att de är bra soldater som tagit till sig sin utbildning. Det framkom även att de såg att erfarenheten de får genom utlandstjänstgöring var viktig, och att det gav en trovärdighet gentemot soldater och kollegor. Dessa erfarenheter lyfts även fram som viktiga då många framhåller att det kommer ge dem något personligen, att den egna personliga utvecklingen fortskrider. Återkommande i alla intervjuer var liknelsen med en brandman som vill släcka bränder då många menade att man som soldat vill få skäl för sin träning och sina kunskaper beprövade. Många menade vidare att vara beredd på att åka på utlandstjänstgöring var något som visade på att man var hängiven sitt yrke. Liknelsen med brandmannen nämndes även i dokumentärserien ”Krig för fred” i SVT1 några veckor innan vi påbörjade våra intervjuer.

”...det här är mitt yrkesval och jag anser att om man har valt att arbeta i den här verksamheten ska man arbeta även fullt ut. Annars hade det varit som att vara en polis utan att sitta i en radiobil, som att vara en brandman men aldrig gå ut och släcka bränder... Ska man ställa upp så ska man ställa upp fullt ut och inte bara låta några ta den biten.”/Steven

Författarna förde fram följdfrågan om Försvarsmaktens nya anställningsvillkor hade spelat någon roll i deras motivation till att åka, men ingen av intervjupersonerna upplevde detta som en negativ faktor då de tagit anställning i Försvarsmakten på dessa premisser och att det mer var den äldre generationen officerare som reagerade på detta.

En annan anledning till varför de väljer att åka iväg men som inte var den främsta orsaken var även någon form av äventyrlängtan. En informant nämnde även att denne såg det som en chans att kunna hjälpa andra i insatsområdet. Några av intervjupersonerna menade på att det är en chans att få andra perspektiv än den trygga tillvaro som vi lever i här hemma i Sverige.

”Få en annan omvärldsuppfattning än den här bubblan i Sverige vi lever i” /Stellan

”... Sen så finns det ju givetvis faktorn spänning och utmaning också. Men det är inte det främsta för mig i alla fall.”/Dolph

Dessa två citat som redovisats kan säga är de som är mest talande för åsikten till varför de väljer att åka om man bortser från det faktum att det ryms inom ramen för deras yrkesroll. De nämner även i intervjuerna att det på något sätt är deras bidrag till att göra världen bättre.

Finns det en känsla av att göra skillnad?

Intervjupersonernas syn på huruvida deras insats gör någon skillnad visade på att de ser två sorters skillnader varav den mer långsiktiga betonades mer. Den mest målande beskrivningen från en av intervjupersonerna var kring hur han såg på insatsen i Afghanistan som ett pussel. Åsikterna kring om man gjorde någon skillnad gick isär bland intervjupersonerna. Några uttryckte en mer cynisk inställning kring huruvida deras insats faktiskt spelar någon roll. Detta går att utläsa i nedanstående citat:

”Vi bygger ju ett pussel, varje enhet som kommer ner bär med sig sin del till pusslet, för att, för att skapa en helhetsbild och eh... Ja det finns, det finns många sätt att se på hur landet har utvecklats (ljud i bakgrunden) om man kollar på ‘Krig för fred’ och Erik som var där, han menar ju på att det, att situationen har förändrats i och med den ökade... eh hotbilden mot militärer...” /Dolph

”Man kan ju bry sig men man kan ju inte göra nåt åt det ändå, så det är ingen idé... Det är bara att svälja och köra om man ska åka, annars kan man skita i det” /Tom

Vi förde denna pusseljämförelse vidare till de andra intervjuerna som en möjlig följdfråga, men vi mötte ingen i de intervjuerna som resonerat kring insatsen i Afghanistan på detta sätt. Dock när vi ställde frågan om det i intervjuerna så var det en liknelse som vi upplevde att intervjupersonerna kunde ställa sig bakom då den på något sätt gjorde det enklare att förstå helheten i att skillnaden inte syns direkt och tar tid att genomföra.

Ett vanligt svar var att de inte trodde de gjorde någon direkt skillnad utan att det är något man i så fall ser efter att man lämnat Afghanistan och säkerhetsarbetet till den afghanska staten. Man tror inte att man kommer se en snabb lösning, utan detta är någonting som sker över ett längre perspektiv.

”... man är ju en stor del i hela det här maskineriet som förhoppningsvis kommer leda till att vi kan lämna där, lämna Afghanistan och att dom själva kan ta hand om dom här problemen, men det vet man ju inte förrän man lämnat så att säga” /Steven

”Inte när vi just är iväg med tanke på att vi är iväg så pass kort tid, men på lång sikt/.../ men förändringen sker inte på ett halvår/.../ Och har ju faktiskt skett förändringar, från att vi faktiskt påbörjat vårt uppdrag 2001 fram tills idag”/Jean

Även om alla intervjupersonerna uttrycker att det är svårt att se en direkt skillnad är de ändå öppna för att det faktiskt har skett direkta förändringar genom det svenska deltagandet.

Intervjupersonerna berättar att de ändå tror på och tror sig se att deras insats kommer att göra små skillnader väl på plats men att dessa är svåra att greppa i den stora helheten. Under intervjuerna nämns också att flera tycker att det är svårt att få en överblick över vilken skillnad man gör, då man som soldat anser sig vara långt ner i beslutshierarkin.

”...man kommer att se det i det lilla. Man kommer träffa folk som man hjälper. Dom får skor, dom får mat, dom får det lilla. Där ser vi att vi hjälper i det lilla och sen i det långa loppet så har jag burit med mig min pusselbit/.../ Och studierna visar att det är säkrare för civilbefolkningen i Afghanistan, men det har blivit osäkrare för oss och jag tolkar det som att vi gör rätt saker då”/Dolph

”Man måste ju med, med en tro på att det man gör på den långa sikten kommer att ge skillnad och att det, eh och det kommer innebära förändringar till det bättre... För dom som bor där nere i insatsområdet och som vi kommer verka i” /Steven

Sammanfattningsvis kan man säga att ändå i varierande grad så framgår det att de tycker att deras närvaro utgör en skillnad för den afghanska civilbefolkningen. De har en tilltro till de studier som de får ta del av från Försvarsmakten som behandlar den svenska närvaron i Afghanistan. Det övergripande motivet för att åka är ändå en personlig utveckling och visa att man duger.

Risker

Vad har den enskilde soldaten för uppfattning om risker med att åka?

De enskilda soldaternas uppfattning kring risker var av varierande slag. Även här möttes vi av en liknelse som förekom i alla fyra fokusgrupper, och detta var att man beskrev att sannolikheten att omkomma i strid var mindre än att dö i en trafikolycka här hemma. Vissa av intervjupersonerna resonerade kring att de tror att många av de som åker ej har funderat kring riskerna i förhållande till vad de faktiskt innebär i verkligheten och vad det kan få för konsekvenser när man väl har kommit hem igen. Jon sa exempelvis följande:

”Man kan jämföra det med att köra bil, man vet ju att det finns risker, och de är förhållandevis ganska stora i relation till andra saker man gör i vardagen. Och ibland vet man att riskerna är större eller mindre, man kan tänka att det händer inte mig, det är för abstrakt för att förstå, och det är nog bäst så”

Medan Dolph valde att uttrycka sig på följande vis:

”Jag tror det är ganska få som har värderat risken i förhållande till vad de förlorar är värt. Jag har gjort det, jag vet att jag är beredd att på att offra min rörlighet, jag vet att jag är beredd att offra mitt liv”

Det faktum att somliga av intervjupersonerna har förlikat sig med tanken att de kan dö ger uttryck för att de kan leva mer i nuet och deras tro på att det de gör är en sak som är värd att dö för. Dock är detta något som intervjupersonerna uttrycker.

”Döden är en jätligt viktig del av vår vardag, och på ett sätt får det mig att leva mer, då jag vet att det kan ta slut.”/Jean

Det är inte bara risken med att dö under sin utlandstjänstgöring som nämns. De psykiska riskerna som det kan innebära för soldaterna var inte något man helst ville tänka på utan det var mer individuellt hur mycket man tänkte kring detta. Vissa tyckte att det var bra om det var begränsat med information kring riskerna medan andra ville att de skulle bli grundligt informerade kring de risker som medföljer deras arbete. Kalle ansåg följande:

”Ibland kanske det är bra att man inte får reda på allting, då sätter det igång fler grejer i huvudet så man börjar tänka... så tror man att det är ett riktigt jävla helvete där borta till slut”

Steven var av en helt annan uppfattning än Kalle:

”Det är ju inte bara risken att man kan bli skjuten, dödad, skadad eller lemlästad. Det är ju även en stor psykologisk risk att leva under en stor press i ett missionsområde som också sedan kan leda till PTSD-syndrom/.../ jag tycker det är viktigt att man kör med öppna kort, att det här är vad vi gör här nere och det här är vilka risker som finns, eller att man i alla fall bygger upp en bild, så att folk vet mer vad de kan förvänta sig och ställa in sig på det innan de faktiskt står där nere i missionsområdet”

Sammanfattningsvis hade alla tänkt kring risker, men i olika utsträckning. Vissa intervjupersoner visade upp långtgående tankar kring att de faktiskt kan dö under sin utlandstjänstgöring och verkade i någon mån förlikat sig med detta faktum. Andra däremot tillät sig inte att tänka för mycket på risker, med en anledning av att detta skulle påverka dem negativt, och att detta skulle kunna leda till att de ej kan utföra sitt arbete. De psykiska riskerna var det inte många intervjupersoner som direkt nämnde eller hade tänkt kring. Det är blandade åsikter kring hur mycket de blivit upplysta från Försvarsmakten kring vilka risker deras arbete innebär och de verkade nöjda med den information de fått, samtidigt som att de tycker det är bra att de blir informerade.

Känner de någon/några som har påverkats efter utlandstjänst och om detta har haft någon betydelse inför deras beslut att åka?

Ingen av intervjupersonerna hade stött på någon kollega som påverkats nämnvärt efter att ha gjort utlandstjänst vid de olika intervjutillfällena. I den utsträckning de har träffat på kollegor som har visat några former av tecken på förändring, har det varit i både positiv och negativ bemärkelse. Stellan ville mena på att de som varit iväg växer med uppgiften på ett positivt sätt. Steven hade dock mött någon form av motsats till Stellas erfarenheter:

”Jag vet folk som har varit iväg som man kan märka en viss personlighetsskillnad på, det blir lite mera, från tidigare ha varit lite mer gladsprallig till att ha blivit mer nedstämd, som en skugga över beteendet om man kan säga så”

Hur tror de att de själva och deras sociala relationer kan komma att påverkas efter insatsen?

Vid frågan kring hur intervjupersonerna tror att de själva och deras sociala relationer med andra kunde komma att påverkas efter att ha varit iväg på utlandstjänstgöring var svaren även här

varierande. Det fanns tankar kring att inget skulle komma att förändras bara för att man varit iväg. De tenderar att tro att de kan komma att förändras och att de inte är samma personer som de en gång var men detta behöver inte betyda något negativt. Såsom Jean uttrycker sig nedan:

”Jag tror att det finns en risk att jag kommer tycka att vardagen här hemma, är konstlad. Att problemen här hemma är skitproblem”

Tom och Sylvester uppvisade två skilda åsikter kring hur relationer till eventuell partner och familj kan komma att förändras efter sin utlandstjänstgöring:

”Varför skulle det förändras egentligen, jag vet inte, man är bara borta ett halvår också kommer man tillbaka”/Tom

”Det kan ju ändras när man kommer hem, jag vet många som gör slut, för att killen eller tjejen har varit iväg, har antingen varit jätterastlös eller så har de varit, helt annorlunda, inte alls varit sig själva. För att det är en annan miljö där du jobbar 18-20 timmar om dagen med farliga grejer”/Sylvester

För vissa av intervjupersonerna var det svårt att ta på att de sociala relationerna kunde komma att påverkas och hade inte tänkt så långt kring det specifika i att relationerna kan komma att påverkas i både negativ och positiv bemärkelse.

Hjälp

Vilka förväntningar finns på hur samhället ska bemöta dem som har varit iväg?

Soldaternas förväntningar på hur samhället ska bemöta dem kännetecknas av skiftande åsikter. Några soldater ville inte ha någon uppmärksamhet alls från samhället och någon uttryckte att denne ville bli hyllad för sin insats. De flesta verkade bara vilja att de skulle behandlas som vanligt folk när de kom hem och att de inte räknade med någon som helst uppskattning från samhällets sida då de anser att de inte har det stöd som de känner att de vill ha från samhället. Att de vill bli behandlade som vanligt kan då även innebära att de inte heller vill få frågor kring deras utlandstjänstgöring, då detta skulle kunna skapa en känsla av stigmatisering, att de skulle uppleva att bli uppmärksammade på ett negativt sätt. Goffman (2001) menar här att den som upplever att vara stigmatiserad, bygger upp en form av försvar mot folks frågor för att skydda sin integritet. Detta kan ta sig uttryck i att en förklaring som är närmast befängd för både den andre och de själva utvecklas (Goffman, 2001). Att de känner ett bristande stöd från samhällets sida samt att det upplever en bristande förståelse från allmänheten angående Försvarsmakten och deras arbete är ett

tema som återkommer. Detta kan ses som ett dualistiskt uttryck för deras stigmatisering, att de upplever att samhället skapar ett stigma kring soldater för att samhället inte vet hur de ska förhålla sig till denna grupp, men samtidigt som soldaterna skapar sitt stigma genom att de aldrig känner den uppskattning de skulle vilja ha från samhället. Detta manifesterar sig i att man kan ana en besvikelse hos intervjupersonerna. Dolph hade i detta sammanhang mycket bestämda åsikter kring hur han ville bli bemött av samhället:

”Jag kräver att det finns en viss förståelse, eh samtidigt så är jag ju beskyddare av mänskliga rättigheter och är bevisligen i och med att jag åker till Afghanistan beredd att gå i döden för att dom här människorna som kritiserar mig ska få säga vad dom tycker, för det är en del av mänskliga rättigheter, åsiktsfrihet/.../ Man drar sig för att berätta vad man, vad man jobbar med. För att det ofta man möts utav kritik. Och det är nånting jag gärna skulle, skulle bli av med. Jag vill, jag vill va stolt över mitt yrke”

Goffman (2001) menar att de stigmatiserande attribut man bär, i detta fall deras yrke, kan göra att de tvingas spela sin eventuella stigmatiserade roll i alla sociala situationer, det vill säga att de alltid kommer att identifieras som soldater, och den fråga vi ställer oss är om de själva kommer identifiera sig som soldater om 10-15 år (Goffman, 2001). Chuck och Sylvester var inne på samma linje som Dolph, om än inte lika bestämda i sina uttalanden:

”Man jobbar ju för Sverige och för Afghanistan också, då vill man ju känna uppskattning... Och det hjälper nog...”/Chuck

”Man vill ju inte att det ska vara annorlunda liksom. Och nästan bemöta en som vanligt, men ändå vara lyssnande tror jag.”/Sylvester

Under intervjuerna berättar även intervjupersonerna att man vill ha ett erkännande för att man riskerar mycket för att åka och hjälpa andra. Några intervjupersoner pratar även om att de skulle vilja ha mer av den amerikanska mentaliteten kring svenska soldater där intervjupersonerna menar att det finns en stor uppskattning kring soldaterna och att det arbete de gör för landet ska uppskattas och respekteras mer, helt enkelt att det ska ses mer. Det framgår att de tycker att det saknas stolthet från allmänhetens sida kring svenska soldater. Värt att diskutera här är likt Goffman (2001) menar att vem eller vilka som blir stigmatiserade, beror på den kontext man befinner sig i. Goffman (2001) menar vidare att det som tillskrivs en viss grupp som stigmatiserande, kan däremot vara något som stärker gruppsamhörigheten inom en annan grupp. Ur intervjupersonernas önskan om en mer amerikansk mentalitet, är då värt att beakta de amerikanska och svenska värderingar kring krig och

soldater. Alltså, det som tillskrivs som något positivt i USA, såsom stridserfarenhet, och även att amerikanska soldater och veteraner är en väl definierad och inflytelserik social gruppering i USA, är något vi tycks sakna i Sverige. Detta kan man bland annat härleda till Sveriges långa erfarenheter av fred och neutralitet, och då kan man bland annat tänka sig slutsatsen att de svenska soldaterna kommer fortsättningsvis uppleva en stigmatisering i ett samhälle där fredsarbete och att inte ingå i militära allianser är en djupt rotad del i samhället (Goffman, 2001).

Vad skulle deras hjälpbehov kunna vara?

Soldaternas uppfattning av ett eventuellt hjälpbehov efter utlandstjänstgöring kretsade mycket kring vart de skulle vända sig om de känner att de behöver hjälp. Några intervjupersoner var mer inriktade på ett hjälpbehov kring fysiska skador medan andra var inriktade på både fysiska och psykiska skador. Det är väldigt få intervjupersoner som tydligt kan peka på vad de skulle behöva hjälp med och pratar istället mer generellt kring hur man ska tillgodose deras behov. Jean utvecklade detta i sitt svar:

”Problemen kan ju faktiskt uppstå långt efter att man kommer hem från insatsen så att man inte släpper problemet så fort man har gjort sina samtal utan... och det har vi faktiskt, vi har återkommande träffar med dom förbanden som har varit iväg så man får prata och debriefa sig motsvarande. Men det måste ju också följas upp kontinuerligt då så tills man känner själv behovet att; näe det behövs inte längre”

Arnold diskuterade i sin tur i samma banor likt Jean ovan:

”Det är mest att man känner att de finns liksom stöd och så här om man skulle behöva det. Det kan vara viktigt”/Arnold

Det som främst går att utläsa är att det är viktigt att ha tillgång till att kunna prata med andra som har erfarenheter som liknar deras egna. Tillgången till att prata med andra som har varit iväg verkar ändå vara något som de känner att det redan nu finns om det behovet skulle uppstå i bemärkelsen att de har uppföljningsträffar och att med jämna mellanrum träffar på kollegor som har varit iväg. Likt vi diskuterat ovan kring hur den stigmatiserade kan komma att fortsätta spela sin roll som soldat i de sociala sammanhang dessa kommer att röra sig i, kan en följd av att soldaterna önskar och ges återträffar och uppföljning av Försvarsmakten att de fortsättningsvis kommer identifiera sig som soldater, och därmed kommer deras känsla av stigmatisering bestå, till den dag, likt Jean uttrycker, att deras hjälpbehov upphör och därmed får ett avslut på sin tid som militär.

Från vem eller vilka förväntar de att få hjälp ifrån om behovet skulle uppstå?

Några intervjupersoner säger att det skulle vara bra att om de behöver hjälp att de får det från någon som är insatt i hur den militära verkligheten ser ut och vet vad de har varit med om. Vidare efterlyser de att man tar till sig erfarenheter från andra länder för att kunna möta vårdbehovet på bästa sätt och ha en beredskap på kriser till exempel om många blir skadade, eller i värsta fall att någon dör. Tidigare i resultatet nämner intervjupersonerna att hotbilden mot militärer har ökat i Afghanistan och genom ökad frekvens av strider kommer hjälpbehovet därmed bli större och mer krävande. Jon är av åsikten om att man inte ska behöva uppfinna hjulet igen:

”...det är bara och åka till Danmark så har man förmodligen ett mycket mer utbrett sys...(avbryter sig) större system... Det är bara att ta lärdom från andra, hur svårt är det liksom, det är ju bara för dom där uppe och fråga; ‘Hur gör ni?’”

Steven ger uttryck för att han bara vill ha tillgången till hjälp, och sedan kvittar detta från vem hjälpen kommer:

”Alltså... Exakt vem det är man får hjälpen av, det tycker inte jag är mest relevant, utan det handlar om att man ska få hjälpen. Sen så är ju arbetsgivaren ytterst ansvarig för sina arbetstagare... Så då får ju dom se till att hjälpen delgivs”

Dolph valde att uttrycka sig kraftfullt kring att han anser att mer beredskap behövs inom ansvariga myndigheter:

”...folk kommer att dö. Och då behöver man beredskap för det, när det väl händer är det för sent att tända upp den”/Dolph

När det gäller vem som ska stå för vårdbehovet kan man se en röd tråd i deras svar. Detta är att Försvarsmakten skall vara huvudman för den eventuella vården. Samtidigt utesluter man inte att Försvarsmakten samarbetar med andra myndigheter för att tillgodose hjälpbehovet. Det viktigaste inslaget är att hjälpen ska finnas tillgängligt när den behövs.

De diskuterar kring att den svenska försvarsmakten är för liten för att till exempel ha speciella veteransjukhus som i USA och som vårdar enbart soldater. Men de efterlyser att det är personer med någon form av militär bakgrund eller kunskaper som är knutna till vårdorganisationen eftersom man inte tror sig bli förstådd av enbart personer från det civila samhället. Goffman talar om ”de visa”, personer som har någon form av tillgång till den kontext som soldaterna befinner sig i och som

dessa litar på och som de inte känner någon skam inför och som de kan anförtro sig åt. Detta upplever vi av att de inte skulle få utav vem som helst och inte tillåter sig bli förstådda av andra. De förväntar sig att ingen kommer förstå dem och de kommer då inte göra sig förstådda och inte släppa in dem utan någon form av militär bakgrund och de då på något sätt måste ge sitt godkännande för att låta dem hjälpa dem (Goffman, 2001). Följande tre citat av våra intervjupersoner kan sägas vara talande för den övergripande önskan hos dem vi har intervjuat huruvida vem hjälpen egentligen ska komma ifrån:

”...jag tycker inte det ska va en, en civil grej utan det ska vara en militär instans som... som ger typ civil, typ som militärsjukhus i USA, där det är jämlika som har varit med om samma sak”
/Sylvester

”... försvarsmakten är den som har förståelse för det” /Stellan

”Dom som har kunskap om den militära världen kommer det ju bli mycket enklare att prata med så det kommer ju alltid vara att föredra på ett sätt...” /Steven

Även här kan man se tecknen på stigmatisering då de är tydliga på att det bör vara personal med militär erfarenhet i olika bemärkelse som ska vårda dem. Desto mer exempelvis soldaterna, umgås med personer som till vardags är de så kallade normala, desto större är möjligheten att de känner sig mindre stigmatiserade. Goffman (2001) menar även att det kan få motsatt effekt, då det kan leda till att de känner sig ännu mer stigmatiserade (Goffman, 2001). Det finns tendenser i intervjuerna att de kommer att känna sig stigmatiserade om de lämnar den militära kontext de befinner sig i då detta är deras trygga punkt. En intervjuperson uttrycker att denne skulle se det som svårt att behandlas för skador han ådragit sig i strid tillsammans med civila patienter och personal på ett vanligt sjukhus och vill istället vara med jämlikar. Detta exempel från en intervjuperson ger en bild av att denne mycket möjligt redan befinner sig i en egen stigmatiserad kontext, att de skulle finna sig i en otrygghet om de inte vårdades med andra soldater.

Resultatet kan sammanfattas i att soldaterna är stolta över sitt arbete men känner samtidigt att samhället inte känner på samma sätt kring deras arbete.

De väljer att åka på utlandstjänstgöring för att det ryms inom ramen för deras arbete och ser det som att de även vinner något på det personligen. Deras tankar kring risker är mer inriktade på fysiska skador som kan uppkomma snarare än de psykiska riskerna.

Det specifika hjälpbehovet tenderar att kretsa kring att det ska finnas tillgång till hjälp, snarare än specifikt vad deras hjälpbehov kan komma att vara.

Förväntningarna på samhällets bemötande visar att de inte känner någon uppskattning och tecken på att de vill ha en förändrad bild på sig från samhällets sida ger uttryck för en form av stigmatisering.

Slutligen vill de att Försvarsmakten är den myndighet som ska vara ansvarig för vården av soldater och att vårdpersonalen ska ha militär kunskap eller erfarenhet.

Diskussion

Under intervjuerna lade vi märke till en tendens att svaren från intervjupersonerna hade en markant skillnad i hur utförliga svaren var. Detta kan bero på att det både var meniga soldater och officerare som vi intervjuade och officerarna hade de mer utförliga och eftertänksamma svaren i intervjuerna. Våra citat tenderar därför att komma från samma personer då de mer utförligt förklarade till stor del det som de med mindre utförliga citaten ville ha sagt och vi ansåg att de beskrev verkligheten på ett bättre sätt. Tidigare i uppsatsen har vi haft en generell benämning på intervjupersonerna i form av soldater. Här i diskussionen har vi valt att göra uppdelningen av intervjupersonerna till deras befattning i form av meniga soldater och officerare då det är skillnad i deras svar som vi tror kan härledas till deras respektive yrkesroll.

I intervjuerna kom det fram att några av intervjupersonerna tänkt mer kring döden än andra och vi funderar om detta kan bero på att de som faktiskt funderade på detta var officerare och om det är en naturlig aspekt av yrkesrollen att fundera över detta och om det är något som kommer med utbildningen. Främst för att officerare har ett ansvar för sina soldater och därför kanske måste bedöma riskerna eftersom de är ledare.

De meniga soldater som deltog i intervjun funderade inte i lika stor utsträckning kring döden och vår uppfattning är att de inte ville tänka på det eftersom det kunde ha negativ inverkan på deras arbete. Men samtidigt borde samma tankegångar kunna gå att applicera på officerarna så en egentlig förklaring till varför de funderade på det i mindre omfattning har vi inte. Det skulle kunna vara för att officerarna har en högre och längre militär utbildning än vad soldaterna har en annan insikt, men detta vet vi inte säkert.

En betydelsefull anledning till att intervjupersonerna åker på utlandstjänstgöring är för att det ryms inom ramarna för deras arbete. Soldaternas anledning kan tänkas skilja sig lite grann från officerarnas eftersom några av soldaterna anställs i stor utsträckning för att åka på en specifik mission, medan officerarna kanske är mer drivna till att göra karriär inom Försvarsmakten och ser att de får mer erfarenhet som kan gynna dem i längden. Faktorn att de kan utvecklas mer som människor verkar vara mer frekvent hos soldaterna då dessa inte kopplar detta till sin yrkesroll på samma sätt som officerarna även om soldaterna kan se det som en bra erfarenhet om de skulle vilja studera till officerare.

Intervjupersonernas syn på vilken skillnad de gjorde vid en insats var inte så tydlig som vi kanske

trott att den skulle vara. Det nämns i intervjuerna några exempel på en direkt skillnad de gör men de flesta talade mer om en indirekt skillnad som kanske inte visar sig förrän de lämnat över säkerhetsansvaret till den afghanska staten. Vi tror att detta kan bero på att de kanske inte får så mycket utbildning kring vilken skillnad de kan tänkas göra. En intervjuperson nämner i förbifarten under en intervju att de fick information kring detta under en anhörigdag men vår tolkning är att detta var i begränsad form.

Riskerna med att göra utlandstjänstgöring var något som vi ville trycka lite extra på under intervjuerna då det inte bara är risker i form av fysiska skador utan även en stor risk för psykiska skador - främst stress och trauman. Eftersom stress och trauma är vanligt förekommande upplevelser för soldater i krigszoner är detta intressant för hur de svenska soldaterna upplever riskerna kring detta och vad de kan ge för följder. De psykiska riskerna verkade inte vara lätta att ta på och något man helst inte tänkte på då man trodde att även det kunde vara negativt när de utför sin yrkesroll. Även här tolkar vi det som att det finns en skillnad mellan soldater och officerare i deras tankar kring riskerna. Officerarna verkar mer medvetna om de psykiska riskerna än vad soldaterna är. Vi fick en känsla av att de fysiska riskerna var lättare att förstå för soldaterna.

PTSD nämns i tre av intervjuerna när vi pratat om risker. Vi kan tycka det är lite förvånande att det inte är mer tankar kring detta problem då det faktiskt är en av de vanligast förekommande åkommorna för soldater som varit i krig. Kanske hade intervjupersonerna tänkt mer kring det om de mött någon som påverkats nämnvärt efter att ha varit iväg på utlandstjänst. Bara två av intervjupersonerna hade stött på någon kollega eller vän som de kunde säga hade påverkats efter att ha varit iväg och då var det mest att denna person blivit mer introvert. En av anledningarna kring detta kan ju vara att problem som beror på upplevelser från traumatiska händelser kan komma 15-20 år efter att de inträffat och att det då inte gått tillräckligt lång tid för att det ska märkas på dem som har varit iväg. Detta kan senare föra med sig att man inte kopplar exempelvis en skilsmässa eller ett uppbrutet förhållande till det man upplevt i krig, om det kanske har gått tio år sedan man varit iväg. Det kan ju även vara så att många inte har påverkats i den grad att de själva eller andra upplever det som ett problem.

När vi kom till frågan om hur intervjupersonerna trodde att de skulle kunna komma att påverkas när man har varit iväg, tycktes det som att denna fråga upplevdes abstrakt för många. Många upplevde frågan svårbesvarad, och menade att det berodde på vad som händer när de är iväg och denna fråga hade därmed inget givet svar. Intressant att nämna är den intervjuperson som nämnde att han kanske

kan tycka att vardagen hemma i Sverige känns som konstlad, och att de problem vi har hemma, att dessa saknar betydelse jämfört med vad de har upplevt. Då vi gjort en kvalitativ studie kan vi självklart inte generalisera, men det behöver inte vara omöjligt att fler kommer att tycka att deras vardag hemma är tråkig, att de problem man möter i vardagen inte är lika viktiga, och en spekulering är att detta skulle kunna få konsekvenser såsom familjeproblem. Kan en möjlig konsekvens av att vi ställt denna fråga, bli att de börjar fundera kring hur de eventuellt kan förändras efter att ha kommit hem. Vi vet inte, men känner att det uppenbarligen behövs lyftas. Vi fick känslan av att detta var en fråga man inte gärna pratade om, och nästan ville se det som att ingenting kommer att förändras. En del trodde visserligen att insatsen kommer att påverka dem positivt, samtidigt kan vi förstå att det kan vara svårt att sätta sig in i den situationen men detta kanske också hör ihop med tankegången ”det händer inte mig” som vi mötte tidigare i resultatet. Följdfrågan kring hur deras sociala relationer kan påverkas var inte heller någon fråga de ägnat mycket tanke åt men en intervjuperson säger att han har sett folk som har varit iväg gör slut med sina pojk- eller flickvänner på grund av vad han tror är rastlöshet eller att de har förändrats på något sätt som han inte riktigt vet hur han ska förklara.

Förväntningarna på hur samhället ska bemöta de som varit iväg på utlandstjänst blev definitivt inte som vi trodde. Kring denna fråga kom det svar från intervjupersonerna som visar tecken på att det finns en känsla av att de känner sig stigmatiserade. De säger inte rakt ut att de känner sig stigmatiserade men genom de svar och hur de säger sig upplevas nu ger tydliga tecken på att en form av stigmatisering finns. Genomgående i alla intervjuerna är att de känner att de inte är uppskattade av samhället fastän de vill vidhålla att deras yrkesroll till största del baseras på att de tjänar samhället och att det är Sveriges befolkning som fattar beslut om vad deras yrkesroll ska gå ut på. Samtidigt ger de själva en bild av att de faktiskt internt, inom sin specifika yrkesroll, är stolta över vad de gör. De berättar även att de möts av en oförståelse och ofta drar sig för att berätta vad de faktiskt arbetar med eftersom de upplever att de ofta får negativ respons från andra och blir kallade diverse skällsord såsom bland annat barnamördare.

Vi har funderat mycket kring deras resonemang kring att de försöker lägga över ansvaret till stor del på riksdag och regering för att de ska åka iväg. Men vi funderar på om inte det är ett sätt att försöka skjuta undan det faktum att de själva har gjort ett val att faktiskt vara militärer. Och är den här nyansen av stigmatisering ytterligare ett sätt att skjuta undan det egna aktiva valet? Vi tänker inte göra någon närmre bedömning kring vad som är rätt eller fel men det känns relevant att lyfta det egna ansvaret när det ändå så tydligt framgår att de känner sig stigmatiserade. Det kan mycket väl

bli så att militärer kan bli ytterligare en grupp i samhället som känner sig utanför tillsammans med hemlösa, missbrukare och invandrare.

På frågan om hjälpbehovet tolkade vi det som att intervjupersonerna hade svårt att formulera vad deras hjälpbehov i framtiden skulle kunna vara. Det verkade som att det var lättare att uttrycka hur de vill ha hjälp och på vilket sätt hjälpen ska tillgodoses, att det är tillgången till hjälp som är viktigt. Det lilla som de faktiskt sa om vad hjälpbehovet kunde vara kretsade kring fysiska skador och det är vår uppfattning återigen om att det är mest konkret.

Intervjupersonerna betonar att det är viktigt att det är personer med insikt i den militära världen och som har en förståelse för militärer som bör vara de som praktiskt står för hjälpen helt enkelt. Även här känner vi att vi kan relatera till stigma då de känner att personer utanför den militära världen inte har förståelse för dem och deras yrke. Vi menar att de då på något sätt skapar sin egen grupp, ett soldatkollektiv, på grund av oförståelsen, från det civila samhället. Även om vi i våra intervjuer ej ansåg att vi fick några konkreta exempel på vad de skulle kunna vara i behov av efter att ha varit på mission, kan vi istället lyfta fram den forskning vi tidigare nämnt. Förutom riskerna för de rent fysiska skadorna, är risken att Sverige i framtiden kommer att möta soldater som utvecklar en psykisk problematik, eftersom fler soldater med största sannolikhet kommer att skickas till högriskområden.

På vår sista fråga i denna uppsats, kan man ge ett kort och enkelt svar. Det är Försvarmakten som ska tillgodose soldaternas eventuella hjälpbehov i framtiden. Några intervjupersoner menade att Försvarmakten borde knyta till sig extern kompetens för att tillgodose behoven, men att det skulle vara personal med inblick eller erfarenheter av den militära världen och eventuellt handplockas. Förvisso tar en intervjuperson upp att det egentligen kvittar varifrån hjälpen kommer, bara man får den, men samtidigt tror denne att det kommer bli enklare att få hjälp av någon med kunskaper om den militära världen, och att detta är att föredra. Vi funderar om det kan bli ett problem med att enbart få vård av enbart personal inom Försvarmakten och att det sedan kan bli problem med att komma tillbaka till det civila livet igen. På något sätt kan det bli så att de stänger in sig i den värld där de känner sig trygga, vilket i sig kan vara en naturlig reaktion. Vi är dock osäkra på om det är en positiv reaktion i längden då det kan skapa ytterligare känslor av stigmatisering. Samtidigt ställer vi oss frågan om intervjupersonerna verkligen är stigmatiserade eller om detta bara är självupplevt? Det kan mycket väl vara så att detta är något de upplever själva då deras yrkesroll är begränsad till en viss specifik social grupp där kollektivism genomsyrar verksamheten och en stark känsla av

samhörighet finns.

Vi vet inte om det faktiskt är så att deras uppfattning av att samhället inte har en förståelse för deras yrkesroll men det kan inte uteslutas heller. Det behövs i så fall göras en större och mer specifik studie kring det.

Metoddiskussion

Eftersom vi ville göra intervjuer och få en helhetsbild av hur intervjupersonerna uttrycker sig och få mer specifika svar var den kvalitativa metoden mest lämplig. Det hade gått att göra en liknande studie i kvantitativ form men vi ville inte ha kvantitet och påvisa ett direkt samband utan vi ville belysa intervjupersonernas upplevelser och därmed försöka få en inblick i intervjupersonernas livsvärld. En klar nackdel med kvalitativa undersökningar, är att det är svårt, och ej heller önskvärt att påvisa lagbundna samband mellan företeelser.

En sak värd att diskuteras är vår inriktning på att intervjua de som inte har varit iväg. Då en del av våra frågor upplevdes som abstrakta och svåra att svara på av våra intervjupersoner, har tanken väckts om vi hade fått annorlunda och mer utförliga svar om vi istället inriktat oss på dem som redan varit iväg. Dock har vårt syfte varit att undersöka vilka förväntningar de har innan de åker och deras uppfattningar om ett eventuellt hjälpbehov. Ytterligare en aspekt av vårt val av metod, är att vi kanske hade kunnat få ett utförligare material från intervjuerna om vi istället hade valt att ha enskilda intervjuer med var och en, då en klar nackdel att deltagare i fokusgrupper inte får lika mycket sagt som de skulle ha fått i en enskild intervju. Vi ville ha igång en diskussion bland intervjupersonerna för att på så sätt få genomtänkta svar och olika vinklar på frågan.

Urvalet av intervjupersoner blev ej heller så som vi tänkt oss, utan detta fick delvis baseras på vänner och deras bekanta då tekniska problem ledde till att de tilltänka intervjupersonerna inte hade tid att göra intervjuer då dessa gick in i slutfasen av sin utbildning inför utlandstjänst. De datum vi skulle kunna ha genomfört intervjuer på tilldelades oss flera veckor försent så vi gjorde det bästa av situationen. Vårt bortfall har bestått av att en person som skulle ha ingått i den tredje fokusgruppen hade fått förhinder precis innan, och detta hade vi ej blivit förvarnade om.

Vi hade kunnat vara bättre på att ställa följdfrågor och speciellt till dem som inte utvecklade sina svar särskilt mycket. Det kanske hade blivit tydligare svar från intervjupersonerna om vi hade ställt mer slutna frågor men då är vår tanke att det hade gått emot vårt syfte och detta hade ej bidragit till

någon eftertänksamhet eller diskussion. Denna tanke har uppstått i och med transkriberingen av intervjuerna och således fick vi lyssna på intervjuerna upprepade gånger och reflektera under den tiden.

Slutsatser och sammanfattning

De främsta slutsatserna som vi kan dra från vår uppsats, är den stigmatisering som intervjupersonerna upplever. Detta skulle man kunna följa upp och göra vidare studier kring och se om det finns någon sanning i vårt påstående. Om vårt påstående visar sig vara sant, så finns det en risk att detta kan bli en ny marginaliserad grupp i samhället när frekvensen och kvantiteten av utlandstjänstgörande soldater kommer att öka på grund av ändrad inriktning i försvars- och säkerhetspolitiken. En större studie är av relevans om man tittar på forskning från andra länder och ta lärdom av dessa för att se om det är några skillnader utifrån ett svenskt perspektiv angående veteraners reintegration i samhället.

Stigma är sedan tidigare kopplat till socialt arbete. Man möter det i grupper som missbrukare, hemlösa och psykiskt sjuka. Man kan anta att Försvarsmakten inte kommer att ha den kunskap och resurser som krävs för att kunna ta hand om en stigmatiserad grupp då det är långt ifrån vad deras verksamhet går ut på. Även om Försvarsmakten har ett livslångt ansvar för sina anställda så behöver inte detta betyda att en soldat som åker på utlandstjänst nu och sedan utvecklar någon form av fysisk eller psykisk ohälsa i framtiden, att denne härleder sina besvär till tiden i utlandstjänst och därmed kontaktar försvarsmakten. Således kan detta komma att bli en uppgift för landets olika socialtjänster att arbeta med dessa problem. En annan slutsats vi kan dra av uppsatsen är att riskmedvetandet är olika bland våra intervjupersoner beroende på vilken befattning de har. Bland de risker som nämns av intervjupersonerna var de fysiska mer framträdande än de psykiska och slutsatsen är att det är lättare att föreställa sig de fysiska riskerna exempelvis i form av ett bortsprängt ben eller en skottskada.

Det vi främst har tagit lärdom personligen under uppsatsen är att det finns ett intresse att det bedrivs vidare studier kring svenska soldater och hjälpbehov och detta är något samtliga intervjupersoner påtalat och varit intresserade av.

Vårt syfte med denna studie var att undersöka det eventuella hjälpbehov och förväntningar på samhället som svenska soldater har vid tiden innan de ska sändas ut på sin första utlandstjänstgöring. Det faktum att Sverige skickar soldater till en aktiv krigszon är något nytt för det svenska samhället och forskning kring hjälpbehov för återvändande svenska soldater är bristfällig. Vår studie är baserat på kvalitativa metoder och vår data har hämtats in från fyra fokusgrupper med minst två deltagare i varje grupp från tre olika förband i Sverige. Resultaten pekar på att soldaternas förväntningar på det svenska samhället är låga, och att de därmed önskar

mer stöd från samhället. Under studien gång upptäckte vi tecken på att de som deltog i denna studie gav uttryck av att känna sig stigmatiserade. Resultaten visade även att soldaterna ville att det skulle vara försvarsmakten som i framtiden ska tillgodose deras hjälpbehov och stå för vården, samt att vårdpersonal ska ha någon form av militär bakgrund. Resultatet visar även att de i olika utsträckning är uppmärksamma på de risker deras yrke för med sig, men en tendens att de fysiska riskerna uppmärksammas mer än de psykiska har vi sett. Vår slutsats är att om det verkligen är att det visar sig att de stigmatiserade så kan detta bli en ny grupp av människor som kan bli aktuella för det sociala arbetet.

Referenslista

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber

Armstrong, Keith, Best, Suzanne & Domenici, Paula. (2006). *Courage after fire: coping strategies for troops returning from Iraq and Afghanistan and their families*. Berkeley, CA: Ulysses

Bjereld, Ulf, Johansson, Alf W. & Molin, Karl (2008). *Sveriges säkerhet och världens fred: svensk utrikespolitik under kalla kriget*. Stockholm: Santérus

Björkman, Tommy (2005). *Stigma*. I: Brunt, David & Hansson, Lars (red.) (2005). *Att leva med psykiska funktionshinder: livssituation och effektiva vård- och stödinsatser*. Lund: Studentlitteratur

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber ekonomi

Cozza, Stephen J (2005). *Combat Exposure and PTSD*. PTSD Research Quarterly, Vol. 16, Number 1, Winter 2005

Cramér, Per (1989). *Neutralitetsbegreppet: [den permanenta neutralitetens utveckling]*. Stockholm: Norstedt

Dagens Nyheter. Debattartikel. Publicerad: 2010-03-19

Department of Veterans Affairs (2009). *National Health Study for a New Generation of U.S. Veterans*. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.publichealth.va.gov/newgenerationstudy/index.asp> (2011-04-27)

De Silva, Padmal (1999). *Cultural Aspects of Post-traumatic Stress Disorder*. I: Yule, William (red.) (1999). *Post-traumatic stress disorders: concepts and therapy*. Chichester: Wiley

Diagnostic and statistical manual of mental disorders [Elektronisk resurs] : DSM-IV-TR. 4. ed. (2000). Washington, DC: American Psychiatric Association

Duggan, Sean E (2009). *Multiple Epidemics in Veteran Mental Health*. I: Korb, Lawrence J., Duggan, Sean E., Juul, Peter M. & Bergmann, Max A. (red.) (2009). *Serving America's veterans: a*

reference handbook. Santa Barbara, Calif.: Praeger Security International

Elklit, Ask & Knudsen, Hanne (1995). *Danske FN-soldater i fredsbevarende mission - belastninger og efterreaktioner*. Risskov: Psykologisk Institut, Aarhus Univ.

Förordning om Försvarsmaktens personal vid internationella insatser. SFS 2010:651.

Försvarsmakten (2009). *Att komma hem*. Stockholm, HR Centrum, Försvarsmakten

Försvarsmakten (2007). *Fakta om 2006-2007*. Stockholm, Informationsstaben, Försvarsmakten (Elektronisk). Tillgänglig:

<http://www.forsvarsmakten.se/upload/dokumentfiler/publikationer/faktaom2006-2007.pdf> (2011-04-27)

Försvarsmakten (2009). *Försvarsmakten i fickformat 2009*. Stockholm: Informationsstaben, Försvarsmakten

Försvarsmakten, Högkvarteret (2010). *HKV 16 320:60761, beslut om internationell arbetskyldighet*. (Elektronisk). Tillgänglig:

<http://www.forsvarsmakten.se/upload/100702%20%C3%96B%20beslut%20Int%20arbetskyldighet.pdf> (2011-05-20)

Goffman, Erving (2001). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. 2., omarb. uppl. [sic] Stockholm: Prisma

Hammelman, Tracie L. (1995). *The Persian Gulf conflict: the impact of stressors as perceived by Army reservists*. *Health & Social Work*, 1995 May; 20(2): 140-5

Jasper, Margaret C. (2009). *Veterans' rights and benefits*. New York: Oceana

Johansson, Eva (2001). *The UNknown soldier: a portrait of the Swedish peacekeeper at the threshold of the 21st century*. Diss. (sammanfattning) Karlstad: Univ., 2001

Juul, Peter M. (2009). *The History of Veterans Affairs*. I: Korb, Lawrence J., Duggan, Sean E., Juul,

Peter M. & Bergmann, Max A. (red.) (2009). *Serving America's veterans: a reference handbook*. Santa Barbara, Calif.: Praeger Security International

Kivling Bodén, Gunilla (2002). *Post-traumatic reactions and life situation in exile: a study of refugees from the former Yugoslavia during psychiatric treatment and at three-year follow-up*. Diss. (sammanfattning) Umeå: Univ., 2002

Krueger, Richard A. & Casey, Mary Anne (2000). *Focus groups: a practical guide for applied research*. 3. ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lagen om Försvarsmaktens personal vid internationella insatser. SFS 2010:449.

Maguen, Shira, Vogt, Dawne S, King, Lynda A, King, Daniel W, Litz, Brett T, Knight, Sarah J & Marmar Charles R (2011). *The Impact of Killing on Mental Health Symptoms in Gulf War Veterans*. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy. Vol 3(1), Mar 2011, pp. 21-26

Makin-Byrd, Kerry, Gifford, Elizabeth, McCutcheon, Susan & Glynn Shirley. *Family and couples treatment for newly returning veterans*. Professional Psychology: Research and Practice. Vol 42(1), Feb 2011, pp. 47-55

Matsakis, Aphrodite (2007). *Back from the front: combat trauma, love, and the family*. Baltimore, Md.: Sidran Institute Press

Michel, Per-Olof (2008). *Rapport om psykisk ohälsa i internationella militära insatser*. I: *SOU 2008:91, Slutbetänkande från veteransoldatutredningen, En svensk veteranpolitik del 2*.

Michel, Per-Olof (2005). *The Swedish soldier and general mental health following service in peacekeeping operations*. Diss. (sammanfattning) Uppsala: Uppsala universitet, 2005

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur

Price, Jennifer L (2007). *Findings from the National Vietnam Veterans's Readjustment Study (Elektronisk)*. Tillgänglig: <http://www.ptsd.va.gov/professional/pages/vietnam-vets-study.asp> (Hämtad 2011-04-27)

Proposition 2008/09:140, *Ett användbart försvar*.

Robson, Colin (2002). *Real world research: a resource for social scientists and practitioner-researchers*. 2. ed. Oxford: Blackwell

Shephard, Ben (2001). *A war of nerves: soldiers and psychiatrists in the twentieth century*. London: Jonathan Cape

Sloane, Laurie B. & Friedman, Matthew J (2008). *After the war zone: a practical guide for returning troops and their families*. Cambridge, Mass.: Da Capo Lifelong

Svenska Dagbladet. Debattartikel. Publicerad: 2009-10-03,

Sydsvenskan. Debattartiklar. Publicerade: 2006-08-03, 2010-04-19

Syrén, Håkan (2004). *Vägen framåt: en liten bok om en stor förändring*. Stockholm: Försvarsmakten

Sörensen, Thomas (2004). *Sista striden: de mörnerska husarerna vid Bornhöft*. Stockholm: Svenskt militärhistoriskt bibl.

Trost, Jan (2008). *Att skriva uppsats med akribi*. 3., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

USPER PSYK (2010). *Undersøgelse af psykiske efterreaktioner hos soldater udsendt til Afghanistan i perioden februar – august 2009*. Institut for Militærpsykologi. Forsvarsakademiet

2010. Tillgänglig: https://imp.fak.dk/Mediabibliotek/USPER_PSYK_Soldater.PDF (2011-04-27)

Veteransoldatutredningen SOU 2008:91 (2008). *En svensk veteranpolitik. D. 2, Ansvaret för personalen före, under och efter internationella militära insatser: slutbetänkande från Veteransoldatutredningen*. Stockholm: Fritze

Yule, William et al. (1999). *Post-Traumatic Stress Disorders in Adults*. I: Yule, William (red.) (1999). *Post-traumatic stress disorders: concepts and therapy*. Chichester: Wiley

Ödlund, Ann (2001). *Psykisk stress i samband med internationella insatser. En översiktlig beskrivning av problemområdet*. Användarrapport. Totalförsvarets forskningsinstitut, 2001.

Internetbaserade källor

Försvarsmaktens: www.forsvarsmakten.se, 2011-05-16

Officersförbundet: www.officersforbundet.se, 2011-05-16

Office of Public Health & Environmental Hazards, VA: www.publichealth.va.gov, 2011-05-17

Veteran's Affairs: www.va.gov, 2011-05-22

Vetenskapsrådet: <http://www.vr.se/>, 2011-05-12

Bilaga 1

Samtycke till deltagande i C-uppsatsstudie

Våra namn är Martin Andrén och Daniel Gustafsson och är 25 respektive 23 år gamla. Vi går 6:e terminen på Högskolan Kristianstads Socionomprogram. Vi skriver nu vår C-uppsats där vi valt att undersöka svenska soldaters förväntningar av samhället både beträffande hur de vill få eventuell hjälp från myndigheter och hur de allmänt vill bli behandlade när de kommer hem från utlandstjänstgöring. Intervjun beräknas ta ca 45-60 minuter.

Nedan ger du ditt samtycke till att delta i den studie som vi nämnt ovan.

Du som deltagare har full konfidentialitet och inga uppgifter som kan avslöja identiteten kommer att publiceras.

Läs igenom detta noggrant och ge ditt medgivande genom att skriva under med din namnteckning längst ned.

Medgivande

- Jag har tagit del av informationen kring studien och är medveten om hur den kommer att gå till och den tid den tar i anspråk.
- Jag har fått tillfälle att få mina frågor angående studien besvarade innan den påbörjas och vet vem jag ska vända mig till med frågor.
- Jag deltar i denna studie helt frivilligt och har blivit informerad om varför jag har blivit tillfrågad och vad syftet med deltagandet är.
- Jag är medveten om att jag när som helst under studiens gång kan avbryta mitt deltagande utan att jag behöver förklara varför.
- Jag ger mitt medgivande till undersökningsansvariga att lagra och bearbeta den information som insamlas under studien.
- Jag ger detta medgivande förutsatt att inga andra än de undersökningsansvariga som är knutna till studien kommer att ha tillgång till råmaterialet.
- Efter att undersökningen är genomförd och medförande uppsats är godkänd kommer allt material att förstöras.

Ort ... / ... 2011

Underskrift

Kontakt: Martin Andrén 07XXXXXXXXX
Daniel Gustafsson 07XXXXXXXXX

Bilaga 2

Intervjuguide

Varför

- Varför åker ni?
- Finns det en känsla av att göra skillnad?

Risker

- Vad har ni som enskilda soldater för uppfattning om risker med att åka?
- Känner ni någon som påverkats nämnvärt efter att ha varit iväg?
- Hur tror ni att ni kan komma påverkas?

Hjälp

- Vilka förväntningar finns på hur samhället ska bemöta er som varit iväg?
- Vad skulle hjälpbehovet kunna vara?
- Från vem eller vilka förväntar ni er att få hjälp ifrån?